

SPECIALE I SOCIALVIDENSKAB, RUC

JANUAR 2024

ONTOLOGISERING AF LØNARBEJDE

EN QUEERKRITIK AF KONSTRUKTIONEN AF LØNARBEJDE OG DET ARBEJDENDE
MENNESKE I DELE AF SOCIALRÅDGIVERSTUDIETS CURRICULUM

S.FILIP MUJINOVIC, 69971

VEJLEDER: CHRISTEL STORMHØJ

Antal anslag:150.888

Abstract

The field of social work is one that is influenced by the context in which it unfolds. Therefore, the norms and normative assumptions about how life is supposed to be led, have an influence on the field. In today's western society, wage labor is no longer only an economic necessity, but it is also a moral obligation and a norm. Wage labor and having a tie to the labor market is therefore a part of what is seen as a normal life. However, within a queer theoretical thought, norms have a doubleness to them – they give directions, guide, and orient us, but they also govern what lives are intelligible and what lives are deemed valuable. The norm creates unity through a strategy of exclusion, as Judith Butler writes. Some of the people the norm of wage labor excludes, are the ones, social workers encounter, which is why reflections about power, knowledge and norms are essential within the profession.

Besides the societal, institutional, and organizational frames that social workers are embedded in and influenced by, they also have a professional knowledge of different subjects within the field of social work. A part of their professional knowledge is the curriculum within the social work program. The empirical data of the thesis is therefore the curriculum of the social work program on a bachelor's degree level. Specifically, the data is the second semester which focuses on marginalized adults and the labor market.

This thesis uses a queer theoretical framework to analyze how the norm of wage labor and the working individual is constructed through different discourses within the curriculum. It finds that wage labor and the working individual as the norm, is constructed in several ways within the curriculum, mainly through the problematization of unemployment and the unemployed individuals as the deviant and/or as a deviance. The curriculum doesn't offer an array of different perspectives on the idea of wage labor, which is why this thesis concludes that, the political construct, that is wage labor, thus is ontologized and is in consequence assumed natural and a part of the natural order.

Indholdsfortegnelse

Abstract.....	1
1.0 Indledning.....	4
2.0 Problemfelt	6
2.1 Socialt arbejde – En definition.....	6
2.2 Socialt arbejde – Mangfoldighed i kontekst	7
2.3 Socialt arbejde – Et normativt vidensgrundlag	8
2.4 Queer kritik som erkendelsesledende interesse	9
3.0 Problemformulering	10
3.1 Afgrænsning.....	10
4.0 Litteraturreview	11
4.1 Queerteori og socialt arbejde.....	11
4.2 Magt og normalisering	12
4.3 B beskæftigelsespolitik og socialt arbejde.....	13
4.4 Opsummerende og dette speciales placering	16
5.0 Det analytiske blik og design	17
5.1 Videnskabsteori - poststrukturalismer	17
5.1.1 Grundlæggende antagelser	17
5.1.2 Poststrukturalismers implikationer for vidensproduktionen.....	19
5.2 Queerteorier – indsnævring af det analytiske blik	19
5.2.1 Queerteorier	20
5.2.2 Det teoretiske bagtæppe – magt/viden og normalisering i en foucauldiansk ramme	21
5.2.3 Queerteoriens implikationer for specialets analytiske blik	24
5.3 Metode	25
5.3.1 Empiriovervejelser- og indsamling	25
5.3.2 At læse dokumenter	26
5.3.3 Curriculum fra en uddannelsesinstitution som case	27
5.3.4 Kvalitetsstandarder og gyldighed.....	28
5.3.5 Positionering og etiske overvejelser	28
5.3.6 Analysestrategi	29
6.0 Analyse.....	29
6.1 Konstruktionen af arbejdsnormen via udpegning af afgivelse	30
6.2 Konstruktionen af arbejdsnormen via problematisering af arbejdsløshed	34
6.3 Konstruktionen af arbejdsnormen via systemkritik.....	37

6.4 Konstruktionen af arbejdsnormen via det usagte	40
6.5 Konstruktionen af socialt arbejde som et normativt felt	43
7.0 Konklusion	46
8.0 Perspektivering	48
9.0 Litteraturliste	49

1.0 Indledning

"But consider that normativity has this double meaning. On the one hand, it refers to the aims and aspirations that guide us, the precepts by which we are compelled to act or speak to one another, the commonly held presuppositions by which we are oriented, and which give direction to our actions. On the other hand, normativity refers to the process of normalization, the way that certain norms, ideas and ideals hold sway over embodied life (...) And in this sense, we see that norms are what govern "intelligible" life (...) And that when we defy these norms, it is unclear whether we are still living, or ought to be, whether our lives are valuable, or can be made to be (...)" (Butler, 2004:206).

I juni 2022 deltog jeg i "Street-Level Bureaucracy" konferencen, som bredt set handler socialt arbejde. Her taler jeg med dansk forsker, som i mange år har arbejdet i skæringen mellem socialt arbejde og beskæftigelsespolitik. Vi taler om mennesker, der står udenfor arbejdsmarkedet på grund af sygdom, handicap og/eller sociale årsager og jeg sætter spørgsmålstegn ved det socialt arbejdes legitimitet på dette område og om dette kan defineres som socialt arbejde. Hertil svarer vedkommende, at deres opfattelse, på baggrund af års forskning er, at de fleste mennesker gerne vil arbejde, gerne vil være normale og at vi har en samfundskontrakt, hvor flest af os arbejder. Der er mennesker, der skal hjælpes til at (gen)indtræde på arbejdsmarkedet og vejen dertil er for nogle mere kringlet, netop på grund af andre problemer ud over ledighed, hvorfor socialt arbejde dermed har sin berettigelse indenfor beskæftigelsessystemet. Dette var sagt i en uformel samtale, hvorfor vedkommende muligvis kunne have udtrykt sig anderledes, men deres svar ramte noget centralt, som jeg også tidligere har hørt sagt både af forskere, socialrådgivere på feltet og også af de mennesker, som er i jobcentersystemet - alle (de fleste) vil gerne arbejde, fordi de gerne vil være "normale".

De fleste af os vil gerne anses som værdige, og det er forståeligt, at de fleste ønsker at leve op til de normative forventninger, der er til os: *"It is normal to be normal. The kind of consciousness one has of the world in mass culture, in other words, has a tendency to normalize us; that is, to make us aspire to be normal, to make us adjust our perceptions of ourselves and others, so that we fit within the common range."* (Warner, 1999:69-70). Men at argumentere for, at socialt arbejde skal arbejde for at hjælpe de mennesker, der falder udenfor arbejdsnormen, ud fra deres ønske om at være "normale" eller ud fra fagets forestillinger om, at det gode liv indebærer en form for arbejdsmarkedstilknytning, rummer et væld af normative forestillinger om, hvad det vil sige at være normal og være et rigtigt og værdigt menneske.

På nuværende tidspunkt og i vores del af verden, er lønarbejde blevet en stor del af den samfundsmæssige organisering og er blevet en del af, hvad det vil sige at leve et normalt liv. Lønarbejdets gennemtrængning kan f.eks. ses via reformeringen af vores uddannelsesinstitutioner med henblik på at knytte disse tættere på

arbejdsmarkedet (UFM, 2023), hvordan integrationsinitiativer, centrerer omkring tilknytning til arbejdsmarkedet (BM, 2021;) og indretningen af beskæftigelsessystemet således at også dem, der før var undtaget dette pga. sygdom og handicap nu "(...) får mulighed for at realisere deres potentiale i et aktivt arbejdsliv og være en del af fællesskabet" (Aftaletekst, 2012:1). Lønarbejde har opnået en relativ grad af konsensus og er ikke længere kun en økonomisk nødvendighed i et kapitalistisk system, men er også blevet en politisk-moralsk tilskyndelse (Graeber, 2018:xvi). Vi har en forventning til, at de fleste af os på den ene eller anden måde skal relatere os til arbejdsmarkedet, enten ved at være aktive på det eller ved at definere os på måder i relation til det – som studerende på vej, som sygemeldte i pause, som børn, der en dag bliver til "noget" og som ældre, der har afsluttet vores arbejdsliv. Ligesom vores deltagelse på arbejdsmarkedet er en måde, vi identificerer os på og hvor et spørgsmål som "hvad laver du til dagligt" oftest underforstået spørger til ens relation til arbejdsmarkedet, selvom den kunne relatere til et hav af andre identitetsmarkører. Arbejde er blevet naturliggjort, som politologen Kathi Weeks, argumenterer for: "*The social role of waged work has been so naturalized as to seem necessary and inevitable, something that might be tinkered with but never escaped*". (Weeks, 2011:7). Vi sætter spørgsmålstejn ved visse dele af arbejdslivet og ved problemer med forskellige arbejdsfunktioner, men ikke ved lønarbejde som et system. I vores samtid fremstår lønnet arbejde reificeret, naturaliseret og de-politiseret: "*(...)the fact that at present one must work to "earn a living" is taken as part of the natural order rather than as a social convention*." (Weeks, 2011:3). Som Eskil Halberg skriver: "*For os der lever i arbejdssamfundet, er det svært at formidle hvilken værdi en aktivitet har hvis ikke det er arbejde. Arbejde er derfor blevet naturliggjort. Det er noget de færreste stiller spørgsmålstejn ved*." (2018:41).

Der er således mange dele af det sociale liv, som ses i et arbejdsmarkedsperspektiv og målsætningen for politikkerne, og dermed også for det sociale arbejde, som finder sted i det beskæftigelsespolitiske område, bliver, at alle (flest muligt) skal deltage på arbejdsmarkedet (Nørup, 2014:31). Dette kan ses i forandringerne af rammerne for det sociale arbejde, i form af lovgivninger og metodearbejder, og for de normer, der guider dette arbejde. Som Posborg og Michelsen skriver: "*Socialt arbejde er bundet til nogle bestemte normer og regler og til tiden, det foregår i. (...) Det har førhen været en norm, at man ved sygdom ikke kunne arbejde. I dag er normen at prøve at forene sygdom med at være aktiv og arbejde, hvilket socialt arbejde skal bidrage til*." (2021:25). Samtidig risikerer dette fokus på arbejdsmarkedstilknytning at indskrænke, hvad der vil sige at være et menneske og dermed for, at "(...)tolerancen og accepten af andre livsformer eller sociale mønstre svinder og mulighederne herfor politisk begrænses, (...) og at tolerancen overfor arbejdsløse og andre marginaliserede grupper på arbejdsmarkedet, eksempelvis førtidspensionister mindskes" (Nørup, 2014:21). På den måde risikerer det sociale arbejde at modarbejde sig selv, ved at bidrage til yderligere eksklusion af visse grupper.

Dette er ikke et argument for, at lønarbejde kun er en norm og en normativ forventning; det er en struktur der i allerhøjeste grad former vores materielle liv. Vores velfærdsstat indgår i et globalt kapitalistisk, økonomisk marked, og afhænger af en stor arbejdende befolkning, ligesom adgangen til lønnet arbejde, er den måde, hvorpå de fleste af os kan anskaffe fornødenheder til daglig overlevelse. Pointen er, at det *også* er blevet en norm, en forventning og en sandhed om, hvad det gode liv er og hvad der hører til at være et menneske, som Graeber (2018), Halberg (2018) og Weeks (2011) også skriver. Samtidig vil der altid være mennesker, der af forskellige årsager, ikke kan leve op til de til normative forventninger, om, hvordan det gode liv forstås og hvad det vil sige, at være et værdigt menneske. De mennesker, der ikke kan leve op til disse normative forståelser, risikerer at ses som afvigende, unaturlige og risikerer eksklusion, idet normer indeholder en dobbelthed; de er retningsanvisende og muliggør liv, men de er også styrende for, hvilke liv der tæller, for rigtige liv. De er derfor også altid ekskluderende i forhold til dem, der falder udenfor normerne (Butler, 2004:206).

Det er disse mennesker, socialrådgivere til dagligt møder og skal arbejde med. For socialt arbejde, der finder sted i feltet mellem afvigelse og normalitet (Egelund, 2011:441-442), og hvor, hvad der regnes for et socialt problem er normativt, foranderligt og et politisk spørgsmål, er opmærksomhed omkring magt, normalisering og normer derfor et helt afgørende element (Posborg & Michelsen, 2021:46).

2.0 Problemfelt

I dette afsnit vil jeg starte med at anskueliggøre, hvad socialt arbejde er, hvordan det har kunne rumme meget forskellige normative forestillinger om mennesket og hvordan arbejdet derfor har forandret sig, historisk set. Derefter vil jeg komme ind på, hvordan faglig viden fra socialrådgiveruddannelsen spiller sammen med det sociale arbejdes praksis og dette speciales ærinde.

2.1 Socialt arbejde – En definition

Jeg tager udgangspunkt i en international formulering af socialt arbejde, som mere skal ses som en hensigtserklæring (Nørrelykke, 2022:28) - hvad socialt arbejde ønsker at gøre og bidrage til og dermed professionens normative værdigrundlag:

“Socialt arbejde er en praksisbaseret profession og en akademisk disciplin, der fremmer social forandring og udvikling, social samhørighed, og empowerment og frigørelse af mennesker. Principper om social retfærdighed, menneskerettigheder, kollektivt ansvar og respekt for forskelligheder er centrale for socialt arbejde. Understøttet af teorier om socialt arbejde, samfundsvidenskab, humanistiske fag og oprindelige folks viden, inddrager socialt arbejde mennesker og strukturer for at adressere livsudfordringer og for at opnå øget trivsel.” (IFSW, 2014).

I dansk kontekst har Dansk Socialrådgiverforening desuden udarbejdet en professionsetik, hvori fire centrale værdier fremhæves: Ethvert menneske rummer værdi, uagtet bidrag til samfundet, socialrådgivere har et særligt ansvar for at fremme social retfærdighed, kvaliteten af arbejdet afhænger af den enkelte socialrådgivers faglige integritet og at socialrådgivere har et særligt ansvar for at vise omsorg, modvirke og forbygge social nød (Professionsetik, 2011).

Hvad socialt retfærdighed er og hvordan dette ser ud, hvad der betegner empowerment, hvem der skal empowers og på hvilke måder, og på hvilken måde man adresserer livsudfordringer, er alt sammen mere komplekst at definere. Socialt arbejde er derfor åben for fortolkning, afhængig af hvilken kontekst det skal fortolkes og gøres i.

2.2 Socialt arbejde – Mangfoldighed i kontekst

"Det sociale arbejde kan betragtes som en styringsstrategi, der gennem sine utallige problematiseringer af menneskers adfærd fremviser de gældende normer for, hvad det vil sige at være et frit menneske."

(Villadsen, 2004:250)

Hvad socialt arbejde skal kunne og på hvilke måder, ændrer sig afhængig af hvilke samfundskrav og normalitetsbegreber en given historisk kontekst har. Det er derfor svært at definere præcist, hvad socialt arbejde er; det er afhængigt af den historiske og kulturelle kontekst, det indgår i (Villadsen, 2004:13-19; Nørrelykke, (2013:11-12; Healy, 2009:17-18; Egelund, 2011:438; Uggerhøj, 2008:38). Socialt arbejde beskæftiger sig primært med de mennesker, der på forskellig vis og af forskellige grunde ikke kan leve op til de normale eller gængse måder at gøre livet på, hvorfor det netop kan vise både hvilke forventninger, der er til mennesket og hvad der anses for at være problemer og løsninger ved disses situation.

Historisk set har socialt arbejde kunne rumme mange forskellige normative forestillinger om mennesket og om forestillinger om, hvad hjælp var; Det har både kunne rumme 1800-tallets socialpolitiske forståelse af fattigdom som noget, der skyldtes de fattiges iboende dovenskab, hvor den tidlige socialarbejder i denne tid, fattigundersøgerens, opgave var at skelne mellem ægte og forstilt trang. Det har ligeledes kunne rumme 1960'ernes socialpolitiske tanker, hvor fokus var på de omkringliggende strukturers indvirkning (Villadsen, 2004:142) og hvor marxistisk orienterede forklaringer på fattigdom og arbejdsløshed, som bundede i kapitalismens grundlæggende interesse modsætninger, inspirerede metoder omkring empowerment og lokalsamfundsarbejde (Nørrelykke, 2014:28). På samme måde har det sociale arbejdes uddannelsesmæssige og statslige institutionalisering i 1930'erne kunne rumme eugenetiske tanker om bedring af befolkningssammensætningen, som fyldte i det politisk landskab i første del af det 20årh. (Koch, 2014; O'Brien, 2023:50-55). De første kurser i sociale arbejde og ved "Den Sociale Skole" havde kurser om

mental-, social- og racehygiejne (Danmarks Sociale Højskole, 1961:17) og faget socialhygiejne figurerer sågar på uddannelsen frem til 1950'erne.

Som det fremgår, er det ikke naturgivent eller moralsk neutralt, hvad der opfattes som problemer ved borgerne, som skal gøres noget ved (Järvinen & Mik-Meyer, 2003:15). Som Kasper Villadsen skriver:

”Det sociale arbejde er et yderst relevant studieobjekt, såfremt man ønsker at afdække de dominerende forestillinger om, hvad samfundet og dets medlemmer er for nogle størrelser. Socialt arbejde fremviser forestillinger om normalitet og afvigelse, hvad der kræves af et kompetent samfundsmedlem, samt hvordan relationen mellem stat og borger bør se ud.” (Villadsen, 2004:250)

Socialt arbejde og socialrådgiverne kan derfor ses som nogen, der *”(...)spiller afgørende roller i velfærdssamfundet normaliseringsapparat (...)* (Fallov & Turner, 2013:74), idet socialt arbejde har en medierende funktion mellem borger og samfund (Egelund, 2011:442). Socialt arbejdes hensigter, som det selv formulerer i hensigtserklæringen, indeholder forestillinger, om hvad faget skal kunne gøre, men som den historiske perspektivering også indikerer, er faget samtidig influeret af samtidens forestillinger, om hvad der er rigtige og forkerte måder at være menneske på og kan ses som en spejling af samtidens normative forventninger. Det i historien, som i nutidens lys fremstår forkert eller amoralsk, var det ikke på det givne tidspunkt. Indsatserne, metoderne og programmerne, som prægede de forskellige tidsperioder, havde elementer af hjælp og omsorg i sig, baseret på de forestillinger og sandheder om, hvad det vil sige at være et menneske på et givent tidspunkt. Hvordan hjælpen derefter organiseres, peger tilbage på disse problemkonstruktioner, som forandrer sig løbende gennem tiden (Hutchinson & Olte dal, 2006; Jacobsen & Pringle, 2008:14).

Det vil sige, at faget præg es af normer, både i forhold til hvad praksis er og bør være og hvad mennesket er og bør være. Det vil også sige, at hvad der fremstår som hjælp og omsorg på nuværende tidspunkt og hvad der konstrueres som et socialt problem, det sociale arbejde skal afhjælpe er lige så kontekstuel t funderet, som tidligere tiders forestillinger.

2.3 Socialt arbejde – Et normativt vidensgrundlag

”Science confers legitimacy and authority on a discourse, its producers, and the social values and ideals of the discourse. In a word, science is power (...)” (Seidman, 1997:29).

Socialrådgivere står dagligt overfor menneskelige problemer, der skal løses eller forebygges, hvor de i denne problemløsning, både har de institutionelle rammers redskaber, men også den professionelle viden *”(...) dvs. indholdet i det eller de mest centrale fag, de har tilegnet sig under deres uddannelse”* (Ejrnæs, 2008:126). På samme måde argumenterer Healy (2009) og Hutchinson og Olte dal (2006) for, at socialt

arbejde og dets praksis både påvirkes af de samfundsmæssige og institutionelle rammer og af det faglige grundlag. Den viden, socialrådgivere modtager på deres uddannelsesinstitutioner, er ikke det eneste, der påvirker deres handlinger og forståelser, idet vi alle lever i en samfundsmæssig ramme, som influerer på vores forståelser af verden, ligesom de institutioner socialt arbejde finder sted i, sætter rammer for, hvad det sociale arbejdes opgaver konkret skal være. Men kernefagenes teori kan fungere som en referenceramme for praktikerne (Ejrnæs, 2008:127).

Det vil sige, at den viden som er det sociale arbejdes faglige fundament, antages at være af en vis betydning. Samtidig er den viden, socialt arbejde bygger på, heller ikke *"(...) så neutral og faglig, som den selv helst vil tro, men er selv et resultat af magtkampe."* (Larsen, Mortensen & Thomsen, 2005:196). De modeller, forklaringer, perspektiver og teorier om, hvad socialt arbejde og sociale problemer er, og mere generelt, hvad der anses for at være faglig viden, er også påvirket af normer og den samfundsmæssige kontekst. Ligesom viden generelt, kan ses som noget, der konstruerer virkeligheder og definitioner af denne, og er derfor magtfuld: *"Hence, knowledge is always implicated in power both in its role of suppressing some knowledges, their producers, and the lifeworlds from which they issue, and in its role of being socially productive – for example, producing identities, shaping institutional practices, and generating norms and normalizing standards."* (Seidman, 1997:28). Det vil sige, at det vidensgrundlag socialrådgiverstudiet bygger på, er også impliceret i konstruktioner af identiteter, forståelser af verden og normer. Derfor, mener jeg, at den viden, der grundlægger det sociale arbejde, også er vigtigt at have blik for, fordi den ligesom praksis, er normativ.

2.4 Queer kritik som erkendelsesledende interesse

"The term 'queer' means across, and is constructed by queer theory as referring to that which runs transversely to the legitimate, or what is assumed to be the order of things. By definition, queer delineates a critical positionality vis-a-vis the normative. Queer thought, then, is a critical enterprise." (Stormhøj, 2013:61).

Queerteorier et perspektiv, der sætter spørgsmålstejn ved det, der fremstår evident og som naturaliseres, som Stormhøj skriver. Derfor er det et blik på verden, der iboende i sig tilbyder en mistænkeliggørelse og en skepsis over for, hvad samtidens normer er. Normer, som i et queerteoretisk perspektiv, er politiske, magtfulde og sammenblandet med viden og vidensproduktion. Det trækker således på et foucauldiansk magt/viden perspektiv, hvor det at have sandheden på ens side, er en måde, hvorpå magten skjuler sig, som Butler skriver: *"Having or bearing 'truth' and 'reality' is an enormously powerful prerogative within the social world, one way power dissimulates as ontology"* (Butler, 2004:27). For når fænomener sedimentæres og kampen om retten til at definere dem, ikke længere kan ses og huskes, så fremstår de som, var de

naturlige (Stormhøj, 2006:20). Ved at undersøge kategoriseringer, viden, normer og diskurser, er queerteoriens hensigt at åbne op for mulighedsrummet for alternative måder at strukturere det sociale på og dermed en udvidelse af de måder, vi kan leve på (Seidman, 1997:x-xi).

Hensigten med dette speciale er, i forlængelse af heraf, en kritisk refleksion over, hvordan normer om lønarbejde og det arbejdende menneske konstrueres, med henblik på at holde en åbenhed mod forskellige måder at skabe mennesket og det sociale på.

3.0 Problemformulering

Problemformuleringen for dette speciale, er som følgende:

Hvordan konstruerer curriculum på 2.semester på socialrådgiveruddannelsen lønarbejde og det arbejdende menneske?

I tråd med det queerteoretiske perspektiv, vil jeg vende blikket mod, hvordan det, som anses som normalt konstrueres – i dette tilfælde lønarbejde og det arbejdende menneske. De nærmere implikationer af et queerteoretisk blik, kommer der ind på i afsnit 5.2.

Derudover vil jeg særligt have fokus på at rette mit blik mod alle de eksempler der findes i curriculum, hvori min formodning afkræftes. Altså jeg vil aktivt lede efter alternative diskurser, for skabe et værn mod bekræftelse af mig selv.

3.1 Afgrænsning

Mit speciale er således ikke en undersøgelse af den sociale praksis, som socialt arbejde er. Det er heller ikke en undersøgelse af det undervisningsrum, som former den viden, praksis er informeret af. Ligesom det heller ikke er en undersøgelse af, hvordan og om den viden og de teorier, socialrådgiverstuderende bliver præsenteret for under studietiden, påvirker praksis. Det er en undersøgelse af, hvordan en specifik del af curriculum konstruerer lønarbejde og det arbejdende menneske.

Den del af curriculum, der er mit empiriske grundlag, er semester 2 på socialrådgiveruddannelsen. Det er ikke muligt, indenfor specialerammen at læse 3,5 års curriculum og derfor har jeg afgrænset empirien til semestret om udsatte voksne og beskæftigelsesområdet. Foruden dette semester, findes et valgmodul på enten 5 eller 6 semester, som kun handler om beskæftigelsesområdet, men bl.a. pga. omfanget af litteratur, har jeg ikke valgt at tage dette med. Derudover er valgmodulet et tilvalgskursus, hvorimod curriculum på 2. semester er en del af de obligatoriske uddannelseselementer, og dermed et fælles vidensgrundlag.

De nærmere overvejelser af, hvad dette gør ved, hvad jeg kan sige noget om, kommer jeg ind på i afsnit 5.3.

4.0 Litteraturreview

I dette afsnit vil jeg præsentere og diskutere noget af den forskning, som specialet bygger på. Det er ikke muligt at vise al mangfoldigheden i krydset mellem beskæftigelsespolitik og socialt arbejde, da det er et bredt felt med mange forskellige perspektiver og forskningsmæssige discipliner. Jeg vil derfor i stedet for vise, hvilke tendenser, der er og har været de sidste ca. 20 år og hvordan dette speciale placerer sig i forhold til disse. På grund af omfanget af litteratur, vurderer jeg, at et overblik med eksempler på de tendenser, jeg ser, er mere hensigtsmæssigt. Dette litteraturreview bruger jeg både til at vise den viden, der allerede er på feltet og bygge videre på dette og også som noget der skaber *"(...) basis for justifying significance of [min] target study."* (Onwuegbuzie & Frels, 2016:15).

Derudover vil jeg strukturere afsnittet som et generelt litteraturreview - et narrativt litteraturreview, som ifølge Onwuegbuzie og Frels *"(...) is a written report that summarizes - and optimally critiques - the literature on a particular topic (...)"* (2016:23). Disse adskiller sig fra systematiske reviews bl.a. ved ikke at være en udtømmende liste over al litteraturen om et emne, eller søgestrategi og antallet af hits på hvert søgeord, men engagerer sig kritisk i de udvalgte arbejder (Onwuegbuzie & Frels, 2016:31).

Hvor der er en del forskning og arbejde omkring beskæftigelsespolitikens sammenspil med det sociale arbejde, er queerteorier endnu ikke et perspektiv, der har vundet udbredelse indenfor det sociale arbejdes forskningsfelt. På grund af denne mangel vil jeg i stedet for kort præsentere noget af den forskning, som i dansk kontekst har behandlet magt og normalisering og som i høj grad er relevant og tætliggende på et queerteoretisk perspektiv. Denne forskning er ligeledes noget, som mit vidensgrundlag hviler på, og som der bygges videre på i specialet.

4.1 Queerteori og socialt arbejde

Den del af litteraturen, som blander socialt arbejde og queer teorier har primært at gøre med LGBT+ personer og beskæftiger sig med strategier for arbejdet med transpersoners rettigheder, sociale retfærdighedsmetoder, antidiskriminatorisk praksis og deslige. Selv indenfor denne gren, er queerteorier ikke et stort og udbredt felt; *"Much of social work theory and research does not engage with queer theory at all. Mainstream social work texts do not mention it, even where they discuss post-structural, discursive and anti-oppressive theories(...)"* (Hicks & Jeyasingham, 2016:2361). Derfor vil jeg fokusere på de to tekster, en international og en dansk, som begge argumenterer for, hvorfor queerteorier kan være en anvendelig tilgang til socialt arbejde.

Den første, Stephen Hicks & Dharman Jeyasinghams artikel *"Social Work, Queer Theory and After: A Genealogy of Sexuality Theory in Neo-liberal Times"*, har primært fokus på køn og seksualitet, men de laver en gennemgang af litteraturen omkring socialt arbejde og dets sammenspil med queerteorier og

argumenterer for, hvordan queerteorier kan bruges i forhold til forskning og praksis i socialt arbejde: *"We see the potential of queer writing here to enable insights about how various groups of people, most of whom are not lesbian, gay, bisexual or transgender, but are marginalised in terms of class, race or location, come to be positioned in social work as problematic in sexual, as well as moral, terms"* (Hicks & Jeyasingham, 2016:2369). De argumenterer for, at queerteorier stiller spørgsmål ved gældende normer, hvilket kan være nyttigt for det socialt arbejdes kamp mod stigma, skam og værdi-hierarkier samt refleksion over vidensproduktionen på feltet (Hicks & Jeyasingham, 2016:2369-2370).

I dansk kontekst berører to bøger emnet normkritik; *"Socialfaglige begreber - en studiebog for socialrådgiveruddannelsen"* af Rikke Posborg og Lasse Posborg Michaelsen (2021), og den nyeste udgave af *"Socialrådgivning og socialt arbejde - en grundbog"* (2022). Kapitlet der inkluderer normkritik er skrevet af Rikke Posborg, og minder om kapitlet fra den førstnævnte bog. Gældende for begge er, at det ikke er hele kapitlet, der handler om normkritik, det er enkelte afsnit.

Posborg og Michaelsen skriver, at normkritik er et nyt begreb, som stammer fra queer og feministisk forskning, og fokuserer på normers ekskluderende funktioner i relation til minoritetspersoner (2021:41). De læner sig op ad Judith Butlers forståelse af normers dobbelthed og skriver, at vi har brug for normer, både i forhold til det sociale arbejdes praksis og mere generelt i samfundslivet for at have noget at orientere os imod, men at normer i visse tilfælde hverken er retfærdige eller hensigtsmæssige og derfor kræver refleksion. Særligt i forhold til det sociale arbejdes praksis, er det, at *"(...) når man som socialrådgiver arbejder på at støtte borgere i at deltage i samfundets praksisformer, så går det ikke kun at se på, hvad man kan gøre for at kompensere hos eller assimilere den enkelte. Af og til er det praksissens egne normer, der er problemet.* (Posborg & Michalesen, 2021:45).

Posborg og Michaelsen skriver endvidere, at der ikke er *"(...) mange eksempler på eksplicit normkritisk bearbejdning af socialt arbejdes praksis."* (2021:46), men at kritik af normer og de forståelser, de professionelle har i arbejdet med udsatte mennesker, findes på et implicit niveau.

4.2 Magt og normalisering

I starten af 2000'erne udkom der forskning, bl.a. i forbindelse med Magtudredningen, der havde fokus på magten i socialt arbejde og hvordan feltet selv producerer opfattelser af borgerne og forståelser af disses problemer og løsninger (Järvinen, Larsen & Mortensen 2005; Järvinen & Mik-Meyer, 2003, Mik-Meyer & Villadsen; 2007, Mik-Meyer, 2004; Villadsen, 2004). Denne forskning bygger i høj grad foucauldianske magtperspektiver og deler derfor nogle af de samme forståelser af magt og normalisering som queerteorier. Interessen heri var ikke kun beskæftigelses- og arbejdsmarkedsområdet, men mere bredt; det sociale arbejdes møde med udsatte familier, alkoholbehandling, hjemløseproblematikker etc. Jeg vil ikke

komme ind på hver enkelt, men mere overordnet fremhæve, at det samlede fokus i denne del af forskningen var på magtens spidsfindige og mindre åbenlyse måder at vise sig i mødet mellem klient/borger og socialarbejder på. En grundlæggende pointe og dermed indgangsvinklen til forskningen var, at den moderne liberale magtudøvelse ikke er frihedsindskrænkende, men virker ved at skabe og udvikle sunde, velfungerende og ansvarsfulde medborgere (Larsen, Mortensen & Thomsen, 2005:187, Mik-Meyer & Villadsen, 2007:11). Magten bliver dermed også svære at modstå, *"(...) fordi klienterne møder persongrupper, som dybest set "vil hjælpe" klienterne til at leve et så godt og tilfredsstillende liv som muligt, eller som vil give dem omsorg (...)"* (Järvinen & Mortensen, 2005:11).

Præmissen for forskningen var, at socialt arbejde er spundet ind i de dominerende forestillinger og sandheder om mennesker og sociale problemer og derfor var udøvelsen af socialt arbejde ej heller en neutral praksis, der var et gode i og med at hensigten var et ønske om hjælp. Det sociale arbejdes forståelse af, hvad hjælp er og hvilken hjælp, der skal gives, er foranderligt og politisk og dermed netop ikke neutralt.

Inden for den samme forskningsgren, har Oline Pedersen i 2021 udgivet en bog, der beskæftiger sig med magt i socialt arbejde, set ud fra et foucauldiansk perspektiv og dermed magt som en uundgåelig faktor. Det interessante ved hendes udgivelse er, at hun bl.a. berører, hvordan den magtkritiske forskning fra 00'erne, affødte en reaktion hos socialrådgiverne og det sociale arbejdes felt, fordi forskningen skabte en *"(...) ny måde at forstå magt på, som udfordrede selvforståelsen inden for feltet."* (2021:39), og *"[d]et skabte røre og modstand at blive portrætteret som fagfelt på denne måde."* (2021:10). Se f.eks. også Jacobsen & Pringles kritik af den magtkritiske forskning fra 00'erne, hvor de skriver, at denne fokuserer *"(...) i udpræget grad på de negative aspekter ved magtrelationer"* (2008:18-19).

Der sker således et skift efter 00'ernes mere Foucaul-tinspirerede forskning indenfor det sociale arbejde. Dermed ikke sagt at magt, eksplicit og implicit, ikke har en forskningsinteresse længere og der er stadig forskning der beskæftiger sig med præmisserne for beskæftigelsespolitikken.

4.3 Beskæftigelsespolitik og socialt arbejde

I dette afsnit vil jeg diskutere den forskning, som har været fremme de seneste år og som har det beskæftigelsesrettede sociale arbejde i fokus. Som Pedersen (2021) skriver, medførte 00'ernes forskning kritik, og som jeg ser det, kan noget af den forskning, særligt på beskæftigelsesområdet, der følger efter, ses som en tendens i en anden retning. Meget af dette har fokus på, hvordan praksis er, hvilke problemstillinger administrative procedurer og policy skaber og hvordan dette kan forbedres både til gode for socialrådgiverne og de borgere, der kommer i berøring med systemet.

Det er ikke et entydigt skift - der er en del forskning omkring socialt arbejde og beskæftigelsespolitikken. Der er analyser bestilt af Styrelsen for Arbejdsmarked og Rekruttering (STAR), de forskellige professionshøjskoler har hver især også forskningsudgivelser om dette og der udkommer hvert år, nye ph.d.-projekter. Men der har i 2010'erne og i start 2020'erne været to større forskningsprojekter, som har produceret en del analyser og har på sin vis har været toneangivende ved f.eks., at nogle af deres resultater er blevet implementeret i praksis¹. I stedet for at præsentere væld af projekter, vil jeg i stedet fokusere på disse, som jeg ser som symptomatiske for den tendens, der er sket i forhold til forskningsspørgsmålene, særligt på beskæftigelsesområdet.

Det første er et projekt af Væksthuset – Beskæftigelses Indikator Projektet (BIP) og det næste Center for Udvikling af Borgerinddragende Beskæftigelsesindsatser (CUBB) og dens forgænger, Local Innovation in social and employment services (LISES), begge ved Aalborg Universitet (AAU).

BIP havde til formål at undersøge *"(...) sammenhængen mellem udvalgte indikatorer for arbejdsmarkedssparathed og sandsynligheden for, at den ledige kommer i arbejde."* (BIP, 2018). Viden skulle genereres for at kvalitetssikre og evaluere effekten af beskæftigelsesindsatser, som var rettet ikke-arbejdsmarkedssparate ledige. Tanken var også, at den viden ville være *"(...) til gavn for beskæftigelsesmedarbejdernes måde at handle og tænke på i arbejdet med ledige, der har komplekse udfordringer"* (BIP, 2018). Projektet var et samarbejde mellem praktikere, forskere og 10 kommuner og indeholdt både kvalitative og kvantitative undersøgelser og analyser. Overordnet set drejede det sig om at finde ud af, hvad der virker, når det virker og hvordan medarbejderne kunne være understøttende i denne proces (BIP 2017:5). Præmissen heri er, at beskæftigelse er en god ting, også for ikke-arbejdsmarkedssparate: *"I Danmark har vi generelt været dårlige til at hjælpe udsatte kontanthjælpsmodtagere i arbejde. Denne gruppe har ofte meget lang vej til beskæftigelse, og effekten af jobcentrenes aktive indsatser har indtil nu været svær at dokumentere."* (BIP 2017:5). Dermed underforstået, at det er negativt, at gruppen har lang eller svær vej til beskæftigelse.

CUBB er et partnerskabsprojekt mellem AAU og fire kommuner, og hensigten er, at den viden, der kommer herfra skal bidrage til *"(...) omstilling af de offentlige beskæftigelsesindsatser, hvor borgeren i langt højere grad end i dag inddrages og gives ansvar for og ejerskab til at mestre eget liv og dermed forbedre sine beskæftigelseschancer"* (CUBB, U.Å). Målgruppen for projektet er ikke-arbejdsmarkedssparate eller "udsatte

¹ F.eks. har nogle af BIP projektets indikatorer været brugt til et STAR puljeprosjekt - "Flere skal med". Særligt "sagsbehandlers tro på borgerens beskæftigelseschancer", har været omtalt (STAR, U.Å)

borgere", der har flere problemer ud over ledighed og svære ved at komme i beskæftigelse. Dermed er den grundlæggende præmis ligeledes, at beskæftigelse for selv nogle af dem, der er langt fra arbejdsmarkedet, er et gode. I 2022 udgiver forskerne ved CUBB en antologi som opsummerer noget af det arbejde, de indtil videre har lavet. Larsen (2022) skriver, at bogen tager afsæt i en grundfortælling om jobcentre og beskæftigelsesindsatsen, hvor borgernes liv og perspektiver ikke bliver hørt på grund af et for bureaukratisk og produktionsstyret beskæftigelsessystem, men hvor de som forskere også ser, hvordan positive historier om jobcentre fortoner sig. Han skriver videre, at *"(...) vi ikke deler den gængse opfattelse af de næsten dæmoniserede jobcentre, eller at de beskæftigelsespolitiske indsatser er nyttesløse"* (2022:15-16). Selvom borgerinddragelse har sine begrænsninger, idet det ikke er *"(...) alle mål og alle løsninger, der er legitime at arbejde med"* (Larsen, 2022:21), er præmissen for forskningen, at borgerinddragelse er et positivt aspekt, fordi dette er et vigtigt element i forhold til realisering af målet om beskæftigelse.

Overordnet set er udgangspunktet for disse projekter, at den aktive arbejdsmarkedspolitik er en realitet og en præmis, som der ikke sættes spørgsmålstegn ved, og fokus er primært på, hvordan de strukturelle rammer påvirker det arbejde, der foregår i beskæftigelsessystemet. Forskningen relaterer sig til, hvordan man sikrer at forløb bliver bedre, fordi dette skaber bedre beskæftigelseschancer. En implicit præmis for begge projekter er dermed, at arbejdsmarkedstilknytning ses her som et gode og det gode for borgere, dog med forbehold over for, om alle, uagtet funktionsniveau, reelt kan deltage på arbejdsmarkedet.

Der er som skrevet, stadig også forskning som stiller spørgsmål ved arbejdsmarkedsdeltagelse som et gode og en præmis og den tendens, jeg beskriver, er naturligvis ikke entydig:

Af nyere Foucault-inspireret forskning, har Mathias Herup Nielsen udgivet *"Optimismens Politik - skabelsen af uværdigt trængende borgere"*. Nielsens analyser er rettet mod beskæftigelsessystemet/den aktive arbejdsmarkedspolitik og den særlige politiske rationalitet heri, der tilsiger, at *"(...) vi skal stille kontante krav til dem, der godt kan, men ikke gør, og på den anden side i politisk-administrative praksisser, der imødegår og klassificerer flere og flere borgere som ressourcebærende væsener, der godt kan arbejde, men alligevel ikke gør"* (Nielsen, 2019:14). Nielsens centrale pointe er, at beskæftigelsessystemet har igennem en årrække bevæget sig fra at se problemer ved de borgere, den arbejder med til at have et stærkt optimistisk blik på disse. Flere grupper, som før ville have været ikke-arbejdsmarkedsparete, er nu klassificeret som nogle, der godt kan arbejde, men ikke vil, hvilket dermed ændrer på, hvordan disse mødes af systemet: *"Når udsatte borgere imødegås med et ressourceorienteret blik, som er podet til at se muligheder for arbejdsmarkedsdeltagelse, og som i lavere grad er i stand til at se problemer, skabes en stor gruppe af mennesker som uværdigt trængende"* (Nielsen, 2019:14). Teoretisk bygger han bl.a. sine analyser på Foucaults påpegning af sammenhængen mellem viden og magt og subjektivering; *"(...) udøvelsen af magt*

opererer med afsæt i viden om den eller det, der skal styres." (Nielsen, 2019:38) og hvordan dette skaber de mennesker, magten er rettet mod.

Foruden Nielsen, har arbejdsmarkedsforsker, Iben Nørup, med hendes ph.d. fra 2014, "Arbejde og sygdom - og om at være en del af fællesskabet, sat spørgsmålstejn ved de præmisser, de seneste års reformer på beskæftigelsesområdet hviler på. Hendes ph.d.-projekt relaterede sig til, hvorvidt eksklusion fra arbejdsmarkedet medfører social eksklusion, hvor hun bl.a. skriver, at reform af førtidspension og fleksjob fra 2013 kan *"(...) betragtes som et eksempel på det generelle syn på arbejdsmarkedsdeltagelsen som afgørende i forhold til at sikre social inklusion og deltagelse og undgå social eksklusion."* (Nørup, 2014:IV). Hendes data indikerer dog, at arbejdsmarkedsdeltagelse er *"(...) hverken årsagen til den sociale eksklusion eller løsningen på problemet"*. (Nørup, 2014:V).

Derudover forholder Tina Bømlers arbejder, bl.a. "Fra socialstat til kontrolstat" (2011) og "Når de syge skal arbejde" (2019), sig eksplicit kritisk til den udvikling, beskæftigelsespolitikken har taget og særligt også, hvordan dette påvirker det sociale arbejde.

4.4 Opsummerende og dette speciales placering

Således er den ændring som forskningen i socialt arbejde og beskæftigelsespolitik har taget, ikke overdøvende og der findes forskellige perspektiver til dette område. Men når jeg alligevel vælger at fremhæve det, er fordi jeg mener, der er en pointe i at vise de to forskellige indgangsvinkler eller tendenser, hvor jeg selv placerer mig i forhold til disse og hvordan et queerteoretisk perspektiv kan imødekomme noget af den kritik og modstand 00'ernes forskning mødte. Pedersen skriver, at noget af forklaringen på modstanden fra socialrådgiverne kom bl.a. på grund af den implicite oplevelse af skyld, der kan ligge i magtbegrebet (Pedersen, 2021:86) og at den magtopmærksomme forskning *"(...) bliver handlingslammende for feltet, fordi hvad-så?"* (Dorte Caswell, citeret i: Pedersen, 2021:86). En styrke queerteorier har, i modsætning til handlingslammelse, er deres iboende transformative egenskab (Stormhøj, 2013:65). Ved at undersøge og stille spørgsmål ved de normer der guider vores tanker om, hvad det gode liv indebærer, åbnes der for at tænke anderledes om dette og dermed udvides forestillingerne om dette.

Mit speciale er særligt inspireret af 00'ernes forskningstradition i magt og normalisering - det bygger på noget af den samme teoretiske basis og har et ønske om at sætte spørgsmålstejn ved det sociale arbejde grundlæggende præmisser og de normer, der muliggør og begrænser vores forestillinger af, hvad det gode liv indebærer. Jeg præsenterer samtidig et nyt perspektiv, i og med at queerteorier ikke er udbredt på feltet og dermed også en ny form for analyse og et nyt blik på skæringsfeltet mellem socialt arbejde, beskæftigelsespolitik og normalisering.

5.0 Det analytiske blik og design

I dette afsnit vil jeg præsentere mit videnskabsteoretiske udgangspunkt og hvordan det former det blik og de fænomener, mit speciale ser. Jeg vil derudover diskutere implikationen af poststrukturalistisk tænkning og kritik samt hvordan dette former den viden og det perspektiv, jeg frembringer. Herefter vil jeg redegøre for queerteorier og indsnævre det analytiske blik, nærværende speciale gør brug af.

Derefter vil jeg komme ind på valg af metode, empiriindsamling samt refleksioner over validitet i kvalitativ, og særligt poststrukturalistisk forskning, samt min egen position.

5.1 Videnskabsteori - poststrukturalismer

"One aspect of poststructuralism is its power to resist and work against settled truths and oppositions."

(Williams, 2014:3)

At beskrive poststrukturalismer som én kohærent teori, er ikke muligt. Det er nærmere en række tænkemåder og positioner (Stormhøj, 2006:13; Williams, 2014:1), som er født ud af og i sammenspil med forskellige strømninger og discipliner, hvilket også kan ses ved læsning om poststrukturalismer - hvilke forfattere, der fremhæver hvilke tænkere, som grundlæggende, er forskelligt. Visse antagelser og tænkere går dog igen flere steder, herunder Ferdinand de Saussure, Friedrich Nietzsche, Jacques Derrida og Michel Foucault. Jeg vil ikke gå i dybden med disse og deres individuelle bidrag, men i stedet fokusere på, hvad de kendetegn, der er fælles, betyder for, hvad mit speciale får blik for. Dette skal derfor ikke ses som en fyldestgørende beskrivelse af poststrukturalismer.

Poststrukturalismer er derfor en måde at se verden på, som former hele mit blik og dermed hele dette speciale. Dette blik er både en forståelse af verden, det er de spørgsmål, jeg stiller, de måder jeg stiller dem på og den mere konkrete analysestrategi, som igen ikke kan adskilles fra de andre: *"Poststrukturalismen opererer ikke med klart adskilte teoretiske, metodologiske og metodiske niveauer, men generer en unik analysestrategi i forhold til det eller de iagttagelsesbærende begreber."* (Esmark, Laustsen & Andersen, 2005:11). Derfor hænger dette kapitel også uløseligt sammen med mit teoretiske perspektiv, som kommer ud fra poststrukturalistiske tænkemåder. Queerteorier opererer med samme grundantagelser og nogle af de samme tænkere, som jeg kommer ind på i dette kapitel. Når det alligevel giver mening at adskille de forskellige afsnit, foruden at det giver et lettere overblik, så er det fordi jeg ser det som en tragt; Fra mere overordnede betragtninger af verden, væren og viden, til en indsnævring af det specifikke blik, queerteorier tilbyder og udsnit af verden, jeg dermed får øje på.

5.1.1 Grundlæggende antagelser

Stormhøj (2006:16) skriver, at det mest centrale tegn ved poststrukturalismer er deres anti-fundamentalistiske tænkemåder, som udspringer fra poststrukturalismers sprogfilosofiske informering.

Sproget ses ikke som en neutral afbildning af virkeligheden, men som en aktivitet, der skaber mening, hvilket medfører, at erkendelse og virkelighed ikke kan adskilles fra hinanden. Der er derfor ikke et universelt og ahistorisk fundament, som står udenfor vores erkendelse, vi kan basere vores tænkning på. Derfor kan man sige, at der er en ontologisk mangel, som skal forstås ved, at virkeligheden ikke har en afsluttethed i sig selv, men er heterogen og i sig selv underlagt en historicitet (Stormhøj, 2006:66). Det er ikke ensbetydende med, at der ikke er noget "derude", men at vores adgang og viden om dette altid går gennem, de muligheder vi har for at beskrive og forstå noget, som kommer via diskurser. De udgør mulighedsbetingelserne og grænserne for, hvad og hvordan der kan erkendes (Stormhøj, 2006:34). Poststrukturalismer vender derfor spørgsmål om ontologi og epistemologi på hovedet og starter med epistemologien: al viden er historisk kontingent og alle beskrivelser og forståelser af verden eller "det virkelige", er altid allerede diskursiveret: *"Når poststrukturalister generelt hævder, at 'alt altid allerede er diskursiveret', er pointen den, at der ikke kan være nogen reference til, beskrive eller betegnelse af det 'virkelige', uden at der samtidig er tale om en konstruktion eller formning af det."* (Stormhøj, 2006:151). At alt er diskursivt, betyder dermed ikke, at alt er sprog eller bevidsthed, men at alt er modificeret gennem artikulation (Hansen, 2013:443).

Et andet centralt aspekt ved poststrukturalismer er perspektivisme. Eftersom erkendelse ikke kan adskilles fra sproget, kan det heller ikke adskilles fra det erkendende subjekt, som ser verden gennem sin egen position, som et kropsligt individ i en historisk og kulturel samtid. Viden og erkendelse er derfor situeret og konsekvensen af dette er, at viden altid er partiel. *"For poststructuralism, truth becomes a matter of perspective rather than absolute order"* (Williams, 2014:14). Der er altid nogen, der ser noget, ud fra en specifik situation og social og historisk kontekst, med visse diskurser, som er til rådighed på det gældende tidspunkt for erkendelsen.

Det vil også sige, at en beskrivelse af virkeligheden altid både er formet af den historiske kontekst, den finder sted i med de mulighedsbetingelser for erkendelse der findes på det givne tidspunkt, og er altid en begrænset beskrivelse af denne. For at etablere en stabil repræsentation af virkeligheden, kræver det udelukkelse af andre måder at fremstille denne på. Denne stabilisering af virkeligheden kommer til via *"(...) en uophørlig strid mellem en flerhed af diskurser, der indbyrdes konkurrerer om at definere virkeligheden, eller et bestemt udsnit af denne, ved at lukke andre mulige definitioner."* (Stormhøj, 2006:34). Der er en kamp om definitionsretten af virkeligheden - en bestræbelse efter hegemoni (Stormhøj, 2006:19) - og der vil derfor også altid være andre mulige beskrivelser af virkeligheden, som er blevet marginaliserede eller udstødte i magtkampen.

5.1.2 Poststrukturalismers implikationer for vidensproduktionen

Denne forståelse for at viden er situeret og et resultat af en vellykket hegemoniseringsbestræbelse, fører til poststrukturalismens iboende kritiske ærinde og potentiale: Ved at stille spørgsmål ved, hvorfor et fænomen er blevet til det, det er og hvilke kampe, der førte til det, stilles der også spørgsmål ved det, som der anses for naturligt og normalt - det der fremstår evident. Det kritiske potentiale ligger i at intervenere i, hvad der er selvfølgeliggjort for os ved "(...) opsporing af de institutionaliserede eller sedimenterede - og altid kontingente - grænsedragninger (...)" (Stormhøj, 2006:20), ethvert samfund skaber for at holde en social orden. Det vil sige, at der er en forståelse af forskningen og udførerne af denne, som noget og nogen, der vil noget - der har et ærinde for.

Det iboende kritiske ærinde sammenholdt med poststrukturalismens perspektivisme og anti-fundamentalisme har ligeledes implikationer for den viden, der produceres: *"Science cannot justify claims to objectivity or to greatest truthfulness, since the grounds for such claims are themselves open to critique or to deconstruction in terms of their limits"* (Williams, 2014:17). Hvilket vil sige, at i modsætning til mere positivistisk-inspirerede måder at betragte verden og viden på, er der ikke et ideal om værdineutralitet, og der bestræbes ikke efter at frembringe universelle sandheder. Videnskaben anses for at være partiel og normativ-politisk (Stormhøj, 2006:17). At videnskabelig viden er normativ-politik og at erkendelse ikke har et neutralt, ahistorisk subjekt og fundament at hvile på, medfører ikke hverken en nihilistisk relativisme eller handlingslammelse. Den fordrer i stedet etiske refleksioner og argumentationer over de valg, normer og værdier, man baserer sig på og en forpligtelse til en åbenhed for forandring (Williams, 2014:6).

I forhold til mit speciale muliggør poststrukturalismens grundlæggende antagelser af, at der ikke er essenser og fundament, vi kan grundlægge vores viden af verden på, et blik for, at man dermed heller ikke kan argumentere for, at visse måder at indrette det sociale på, i sig selv er "naturlige" og normale. Det åbner for, at det der fremstår evident - i dette tilfælde at lønarbejde fremstår som en naturlig samfundsorden - ikke er det, men fremstår sådan ud fra et specifikt historisk kontingent perspektiv. Det muliggør en re-politisering af, hvad der fremstår naturligt, normalt og selvfølgeliggjort og åbner op for andre mulige måder at indrette samfundet på, uden "(...) a fixed image of what that world should be" (Williams, 2014:21).

5.2 Queerteorier – indsnævring af det analytiske blik

I dette afsnit vil jeg redegøre for den teoretiske ramme, dette speciale gøre brug af. Jeg vil starte med kort redegørelse for, hvordan jeg ser queerteorier, og ridse queerteoriens historiske rødder, fordi jeg mener, at denne baggrund viser deres iboende kritiske potentiale. Derefter vil jeg komme ind på hvordan queerteorier forholder sig til begreber som magt, viden og normalisering på, som særligt er udviklet med via en

foucauldiansk ramme. Til sidst vil jeg komme ind på, hvorfor jeg mener, at et queerteoretisk perspektiv giver mulighed for at se nye muligheder i det sociale arbejde og i de måder vi tænker (løn)arbejde på.

5.2.1 Queerteorier

Ligesom poststrukturalismer generelt, er queerteorier heller ikke en samlet og færdigudviklet teoretisk apparat for, hvordan verden kan gribes an. I stedet er det et væld af perspektiver, der tilsammen skaber et blik, en måde at gå til et fænomen på. Jeg vil derfor ikke komme med en udtømmende definition, men jeg vil i stedet for fokusere på, hvordan jeg ser queerteorier og hvordan jeg agter at bruge dem. Jeg vil, med sociologen Steven Seidmans ord, starte med et blik på, hvad queer er og kan:

"I view queering as deconstructive - that is, as a discursive strategy involving the displacement or the placing into doubt of foundational assumptions (e.g. about the subject, knowledge, society and history) for the purpose of opening up new possibilities for critical social analysis and political practice. I call this deconstructive move "queering" because I intent to make strange or "queer" what is considered known, familiar, and commonplace, what is assumed to be the order of things, the natural way, the normal, the healthy, and so on." (Seidman, 1997:xi).

Som han ser det, er queering for det første er det en analytisk strategi, et blik på et fænomen, som starter med at destabiliserer fundamentale præmisser af, hvad dette menes at være. Det handler om at sætte spørgsmålstejn ved, hvad som antages at være selvfølgeligt, naturligt, normalt - hvordan noget "er". Han skriver videre: *"In the spirit of deconstruction, queering does not mean improving upon or substituting one set of foundational assumptions and narratives for another but leaving permanently open and contestable (...)".* Hensigten ved dette greb at åbne op for nye muligheder for analyse og politisk praksis: Hvilket kan læses som tyndt normativt grundlag; ikke et, der har til hensigt, at erstatte et sæt af fundamentale præmisser med andre, men hvis normative grundlag er en radikal åbenhed. Det greb queer gør brug af og som jeg lægger vægt på, er at sætte spørgsmålstejn ved, hvad der fremstår fundamentalt og naturligt for at holde mulighedsrummet for flere måder at se på et fænomen på åbent og dermed modarbejde hegemoniske lukninger af diskurser.

Queerteorier som et akademisk begreb, har afsæt i køns- og seksualitetsforskningen, hvor interessen var i udforskningen af grænserne for forskellige seksualitets- og køns kategorier, hvordan disse markerer sig som forskellige, hvordan de er ekskluderende og hvordan de skabes (Namaste, 1994:224). I stedet for at argumentere for, hvordan "afvigende" seksualiteter og køns kategorier er "naturlige" variationer, hvordan homoseksuelle også er "normale" eller undersøgelser af årsagerne til denne "afvigende" gruppe, vendes blikket mod, hvad der fremstår normalt og sædvanligt og gøres queer/usædvanligt. Pointen i forhold til queer som et analytisk redskab er, at det starter med et brud i måden homoseksualitet/ikke-

heteroseksualiteter er blevet analyseret i akademiske kredse, et brud med en forståelse af (homoseksuel) identitet som "(...) *stabel, unified and identifiable human type*." (Seidman, 1996:11) og en åbning mod, at identiteter er multiple, arbitrære, ustabile konstruktioner, hvis grænser altid også er ekskluderende.

Udgangspunktet for det greb queerperspektiver gør brug af, er de anti-fundamentalistiske og epistemologiske indsigter fra poststrukturalistisk tænkning. Ved at tilføre seksualitet-, køns- og identitetskategorierne en magtmæssig begrebsramme, bliver det analytiske blik rettet mod konstruktionerne af alle identiteter, også dem der fremstår stabile og viser også deres grænsers kontingens, hvilket fører til en af-naturalisering af køn og seksualitet (Seidman, 1996:1-2). I påpegning af "[i]dentiteters *konstitutive instabilitet og ambiguitet (...)*" (Stormhøj, 2003:119), åbnes muligheden for en politisering af, hvad der fremstår som naturligt og som dermed ontologiseres. På den måde vendes analysefokusset fra afvigelse til hvordan også det, der fremstår normalt og naturligt, konstrueres.

Akademiseringen af begrebet queer sker i 1990'erne, men kampe mellem normalisering, assimilation, og revolution i forhold til køn og seksualitet, er udviklet i forskellige sociale bevægelses politiske strategier (Ghaziani & Brim, 2019:3; Seidman, 1995; Seidman, 1997). Queer har derfor en politisk dimension iboende, også indenfor teoridannelsen: "*Queer theory is widely regarded as a research paradigm that is unapologetically political in that it seeks to disrupt the so-called natural order of things and shake up some of our most foundational assumptions about reality*" (McDonald, 2015:320).

Endelig vil jeg understrege, at er queorteorier er interdisciplinære og foranderlige ligesom undersøgelsesobjekterne er "(...) *fluid, unstable, and perpetually becoming*." (Browne & Nash, I: Ghaziani & Brim, 2019:3). I forhold til queorteoriens udgangspunkt, var mange af disse studier af køn og seksualitet, men både i teori og praksis, referer det også til "(...) *topics outside the range of lesbian/gay studies, employing it instead as a kind of position against normative or dominant modes of thought*" (Whittington, 2012:157).

5.2.2 Det teoretiske bagtæppe – magt/viden og normalisering i en foucauldiansk ramme

Queorteoriens poststrukturalistiske ophav ikke svært at få øje på og teoridannelse sker i sammenspil med særligt de franske poststrukturalister, som Foucault og Derrida. I dette afsnit vil redegøre for noget af det teoretiske baggrundstæppe, dele af queorteorier trækker på og som har særlig relevans ift. mit speciales forståelse af viden.

Den franske idehistoriker og filosof Michel Foucaults arbejder strækker sig over flere årtier og jeg vil ikke gå alle dele af hans arbejder. Jeg vil afskære mig til at bruge særlig hans arbejder omkring det cirkulære forhold

mellem magt, viden og sandhed og normalisering, som forståelsesramme. Jeg vil derfor starte med Foucault og supplere med Steven Seidman og Christel Stormhøj.

Viden/sandhed

Et af de spørgsmål Foucault stiller og forsøger at besvare i "Ordene og tingene" og som danner grundlag for hans tænkning om viden er: *"Når vi etablerer en gennemtænk klassificering (...) på hvilket grundlag kan vi da etablere dette med sikkerhed?"* (Foucault, 2006:15(1966)). Hvad han argumenterer for og som grundlægger en kritik af universalitet i forhold til viden er, at det grundlag på basis af hvilket, vi etablerer en klassificering, i sig selv *"(...) en vis stum orden."* (Foucault, 2006:16(1966)). Denne stumme orden forfølger, fordi det på *"(...) baggrund af denne orden, der anses for at være det positive grundlag, at de generelle teorier om tingenes forordning og de fortolkninger, som den påkalder sig, vil blive opbygget."* (Foucault, 2006:16(1966)). Det er dette epistemologiske felt, han kalder for epistemet - erkendelsens mulighedsbetingelser - der er i centrum for hans arkæologiske undersøgelse (Foucault, 2006:17(1966))

Den centrale pointe er, at enhver form for klassifikation eller taksonomi er styret efter interne regler, som ikke er umiddelbart, er synlige for os, men som skaber orden i, hvad der kan siges og tænkes. Der er grænser for, hvad og hvordan vi kan tænke og disse er særligt interessante, fordi de også regelsætter, hvad derfor anses for at være sandhedsudsagn i enhver tid. Hans arbejder handler ikke om at finde en sandhed, men *"(...) rather 'the ensemble of rules according to which the true and the false are separated and specific effects of power attached to the 'true', it being understood also that it's not a matter of a battle 'on behalf of truth', but of a battle about the status of truth and the economic and political role it plays."* (Foucault, 1980:132; I: Gordon). Sandhed og viden skal derfor ikke ses som neutralt og universelt, men historisk kontingent og intimt forbundet med magt: *"'Truth' is to be understood as a system of ordered procedures for the production, regulation, distribution circulation and operation of statements. 'Truth' is linked in a circular relation with systems of power which produce and sustain it, and to effects of power which it induces, and which extend it. A 'regime' of truth."* (Foucault, 1980:133). Viden og sandhed er knyttet sammen, idet ethvert sandhedsregime/episteme er "det positivt ubevidste" eller et historisk a priori, der udgøres af formationsregler for meningsfulde udsagn (Stormhøj, 2006:55). Det har derfor de implikationer, at videnskaber også er historisk kontingent.

Magt/viden og normalisering

Magt og sandhed indgår derfor i en cirkulær relation, og det *"(...) som betragtes som sandheden (...) er resultat af en vellykket hegemonisering, altså skabelse af enighed."* (Stormhøj, 2007:59). Denne indsigt står i modsætning til, særligt Oplysningstiden idealer, hvor videnskaben er isat som noget, der frembringer sandheder, som er en *"(...) marker of truth/falsity, of legitimate/illegitimae ideas, and og credible/discredited knowledges."* (Seidman, 1997:29). Men eftersom denne form for viden og

vidensproduktion, ikke længere kan påkalde sig en universalisme, skal den ses som led i kampen om sandheden: "[t]he question of knowledge is then inseparable from questions of power (...)" (Seidman, 1997:14). Deraf opstår diskursive kampen om sandheden og "et centralt sigte ved poststrukturalistiske perspektiver, er at kontingensen i det selvfølgelige, hvilket vil sige i den diskurs, der tages for givet" (Stormhøj, 2006:106).

Denne tilgang til magt/viden og sandhed, skal ses i lyset af det foucauldianske forståelse af, at erkendelse og det erkendende subjekt, og dermed vores mulighedsbetingelser for erkendelse altid er historisk indlejret, går igennem de klassifikationer vi har i et givet sandhedsregime og går igennem det sprog, vi har til rådighed for erkendelsen. Det vil sige, at vores viden aldrig korresponderer eller repræsenterer den empiriske virkelighed, der er altid en afstand mellem det og os, som går gennem sproget og diskurser som skal forstås som "betydningshorisont eller en bestemt måde at tale om og forstå verden på" (Hansen, 2012:237). Viden bliver dermed en uadskillelig del af magtudøvelsen, idet viden og særligt videnskabelig viden, anerkendes som noget, der frembringer sandhed om menneske og samfund. "In particular, the human sciences – psychiatry, psychology, criminology, sociology – have played key roles in shaping social hierarchies by fashioning normalizing models of identity and social norms and by becoming part of the social practices enforcing disciplinary social control (...)" (Seidman, 1997:112).

Magten er derfor i dette perspektiv, en skabende og produktiv magt, der konstituerer det rum, der kan indtages, den er ikke repressiv:

"What makes power hold good, what makes it accepted, is simply the fact that it doesn't only weigh on us as a force that says no, but that it traverses and produces things, it induces pleasure, forms knowledge, produces discourses" (Foucault, 1980:119, I: Gordon).

Den skaber, søger at påvirke individer, deres handlinger og selvopfattelse bl.a. ved at skabe positive idealer for adfærd og skaber moralske subjekter ved henvisning til ideer om det naturlige og rigtige tilstande ved mennesket. At identificere, kategorisere, markerer og udskille visse dele af mennesket, er grundlæggende konstruerende, fordi noget kommer til syne og skaber grænser til det andet, det, det ikke er. Det vil sige, at konstruktionen af identiteter, samtidig skaber en norm for, hvordan disse skal gøres, ud fra en viden, om hvad de er og ikke er:

"Den disciplinerende normalisering består i først at opstille en model for det optimale, som konstrueres ud fra et bestemt resultat, og den disciplinerende normaliseringsoperation består i at forsøge at få folk, gestus og handlinger til at være i overensstemmelse med denne model, idet det normale netop er det, der er i stand

til at være i overensstemmelse med denne norm, og det unormale er det, der ikke er i stand til det."

(Foucault, 2008:63).

5.2.3 Queerteoriers implikationer for specialets analytiske blik

Samlet set udledes der et sæt grundlæggende antagelser for dette speciale: For det første, at viden, på et ontologisk plan, skaber virkeligheden. Det skaber og begrænser på samme tid, hvad der kan tænkes og være og det skaber normer, der *"governs intelligibility"* (Butler, 2004:42). For det andet, at det vidensgrundlag socialrådgivere arbejder ud fra, blandt mange andre påvirkninger, også er påvirket af den viden, de bliver præsenteret på ved uddannelsen. For det tredje, at de normer og forestillinger, denne viden konstruerer, påvirker de måder, hvorpå socialrådgiverne i praksis møder, de borgere de arbejder med. For det fjerde, at en undersøgelse af, hvordan viden om lønarbejde på socialrådgiverstudier konstrueres, er med til at politisere det og dermed åbne op for andre måder at se verden på, hvilket jeg slutteligt, antager at være et gode.

På den anden side, er der ved queerteorier og indskrænkningen af det analytiske blik, noget jeg dermed ikke får adgang til: Herunder hvor og hvad statens og institutioners rolle er generelt er.

Professionshøjskolerne er statsfinansierede selvejende institutioner, der reguleres af love og hører under Uddannelses- og Forskningsministeriets ressortområde, og indgår dermed i et statsligt apparat. Foucault skriver om staten, at den baserer sig på allerede eksisterende magtrelationer og står dermed i relation til dem (Foucault, 1980:122, I:Gordon). En mere governmentality inspireret analyse af, hvordan en række anordninger virker sammen om at skabe og fastholde netværker af magt/viden, ville give et større indblik i denne del. En dispositivanalyse vil i højere grad kunne vende blikket mod, hvordan forskellige dele – staten, institutionerne, viden, teknikker etc. – *"(...) konstituerer, gennemløber og forandrer et samfunds centrale institutioner og erfaringer"* (Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005:157)

Foruden det statslige aspekt, tilvejebringer Petrus Liu en kritik af queerteoriers blinde vinkel: risikoen for at miste blikket for materialiteten og den globale kapitalismes indvirkning samfundslivet: *"Liberal queer theory's inability to devise effective responses to these global crises returns as the specter of materialism, manifesting itself as persistent calls for a materialist shift from questions of representation and performativity to those of dispossession, precarity, and the differential distribution of life chances."* (Liu, 2023:5). Det gør, at dele af queerteorier ikke ser de underliggende materielle vilkår, som strukturerer samfundet og former en ulig adgang til den abstrakte demokratiske samtale. Som han skriver videre: *"Before we can reform language (...), we must transform the material conditions that authorize certain individuals to speak, act, or write in socially legible ways"* (Lui, 2023:8).

Jeg anerkender, at de materielle forhold skaber ulig adgang til og muligheder for at påvirke diskurser og det er en mangel ved noget af det queerteoretiske perspektiv. Det er noget af det, dette speciale ikke får blik for. Hvad et queerteoretisk perspektiv til gengæld særligt giver øje for, er opmærksomhed på alle "(...) *hegemonic social structures by which certain subjects are rendered "normal" and "natural" through the production of "perverse" and "pathological" others (...)*" (Eng, Halberstam & Munoz, 2005:3). Ved queersteories fokus på, hvordan konstruktionen af den/det afvigende skaber den/det normale, af-naturaliseres normative forestillinger om, hvad det rigtige menneske er, fordi det giver blik for, at også dette er ustabil og foranderligt, hvilket også er det greb dette speciales problemformulering gør brug af. Queeteorier modsætter sig reificering og ontologisering af normativ-politiske idealer for liv og det er denne normativitet, et queer perspektiv åbner blikket for. Så jeg fortager et pragmatisk valg, idet specialerammen muliggør visse ting og begrænser andre: Jeg vælger et fokus på lønarbejdets normative dimensioner.

5.3 Metode

I dette afsnit vil jeg beskrive de overvejelser, jeg har haft i forbindelse med mit metodevalg, indsamlingen af min empiri og dens betydning for, hvad jeg kan sige noget om. Endvidere vil jeg beskrive de refleksioner, jeg har haft i forbindelse med gyldighedskriterierne for poststrukturalistisk vidensproduktion og deri min egen position.

5.3.1 Empiriovervejelser- og indsamling

Socialrådgiverstudiet er en professionsbachelor, som i Danmark udbydes ved 13 forskellige campusser, fordelt på 5 forskellige uddannelsesinstitutioner, hhv. Aalborg Universitet (AAU), Københavns Professionshøjskole (KP), Professionshøjskolen Absalon (PHA), UCL og VIA College (UG, 2023). Uddannelsen er delt op over 7 semestre, hvoraf det 4. semester består af et halvt års praktik. Overordnet set i forhold til struktur, er studieforløbene ens på tværs af de 5 institutioner og 13 campusser (AAU, U.Å; KP, 2023; PHA, U.Å; UCL, 2023; VIA, U.Å).

Professionshøjskolerne hører, under Undervisnings- og Forskningsministeriets ressortområde. De har til opgave at udvikle og udbyde videregående uddannelser og varetage praksisnære og anvendelsesorienterede forsknings- og udviklingsaktiviteter (Professionshøjskoleloven). Af bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som socialrådgiver, er der fastsat nogle overordnede krav til uddannelsens indhold, herunder at 5 ECTS-point skal tilrettelægges indenfor beskæftigelsesområdet. Der er visse krav til viden, færdigheder og kompetencer, inklusiv at de studerende skal have viden om "*det danske arbejdsmarked, regler og rammer for beskæftigelsesområdet (...) og centrale redskaber i den beskæftigelsesrettede indsats*" (BEK nr. 76 af 24/06/2011). Hvordan dette konkret udmønter sig, er dog op til de enkelte institutioner og der er således en vis frihed i sammensætningen af curriculum. Institutionerne

opererer ikke med fælles pensum på tværs af campusserne, i stedet for, sammensætter underviserne på de givne moduler curriculum for hvert semester, med afsæt i det overordnede ramme for læringsmålene.

Adgangen til curriculum er sket via et personligt netværk og via kontakt til studiesekretæren på den pågældende institution. Jeg har fået tilsendt curriculum fra 2.semester fra tre af institutionerne. Disse er fra foråret 2023 og opdateres løbende af de forskellige undervisere, hvilket vil sige, at curriculum for efteråret 2023 potentielt set kan være anderledes. Teamet for 2. semester er, på tværs af uddannelsesinstitutionerne, udsatte voksne og beskæftigelsesområdet. Der er desuden et beskæftigelsesvalgmodul, ligesom beskæftigelsesområdet også overlapper andre dele af det sociale arbejdes felt. Men da det ikke er muligt at læse al litteratur på hele uddannelsen, foretog jeg et valg om at fokusere på det modul, der direkte omhandlede voksne og lønarbejde. Hele curriculum er vedlagt som bilag 1 og det består af 118 dokumenter og lydoptagelser, hvoraf jeg har læst og hørt 100. Nogle bøger og tekster nåede ikke at komme, indenfor tidsrammen, andre henvisninger er tvetydige og nævner f.eks. en helt bog på 500+ sider. I de kortlægninger og analyser, hvor der heller ikke specificeres, hvad skal læses, er udvalgte kapitler blevet læst. I bilag 1 har er de ikke læste, blevet markeret med et "ikke læst" i rødt, så det fremgår, hvilke ikke indgår i analysen.

Valgene om at fokusere på et semester ud af syv og en af uddannelsesinstitutionerne, uden at vide, hvordan de andre ser ud, har implikationer ift. hvad dette speciale kan sige noget om. Det empiriske grundlag er snævert, og afskåret fra de resterende ca. 3 års studie, som potentielt set forholder sig anderledes til lønarbejde. Dernæst, foruden den forskel der er, mellem hver af institutionerne, og indenfor disse, hver af campusserne, så er der også forskel på, hvordan og hvilke perspektiver de enkelte undervisere inddrager i deres undervisning. Ligeledes vil de studerendes perspektiver have en indflydelse på, hvilke former for viden om mennesker og arbejde, der bliver skabt i de forskellige undervisningsrum. Den slags forhandlinger, er således heller ikke med. Jeg havde derfor overvejelser om at supplere med observationsstudier ved enkelte hold, for at se, hvordan undervisningen bliver gennemført, men valgte dette fra, primært pga. omfanget af den potentielle empiri, men også ud fra en vurdering af, at denne ekstra viden ikke nødvendigvis ville muliggøre, at der kunne siges noget mere generelt om, hvordan undervisningen er tværs af de forskellige campusser, undervisere og hold. Og samtidig er min formodning, at min deltagelse som observatør med det undersøgelsesspørgsmål, dette speciale havde, ville påvirke feltet og den viden, der blev konstrueret i undervisningsrummet (Szulevicz, 2020:108). Jeg valgte derfor et fokus på curriculum og ikke den sociale praksis som et undervisningsrum er.

5.3.2 At læse dokumenter

Peter Triantafillou skriver, at dokumenter kan ses på to forskellige måder; som en ting, der giver adgang til den verden og virkelighed, den refererer til – et neutralt medium - og som en handling, der kan bidrage til at

forme, hvordan vi tænker og handler på politiske og sociale fænomener (Triantafillou, 2016:125). Qua poststrukturalismens epistemologiske forståelse af viden og virkeligheden som diskursivt medieret, ses dokumenter i dette speciale, som noget, der konstruerer virkeligheden snarere end noget, der afbilleder den. Det vil sige, at de måder, der bliver skrevet på i de dokumenter empirien består af, er med til at konstruere en virkelighedsforståelse. Dokumenter kan *"(...) bidrage til identificeringen og formningen af et fænomen som et politisk problem, hvordan vi tænker om og vurderer dette problem samt, i sidste instans, hvordan der handles i forhold til dette problem."* (Triantafillou, 2016:132-133). Specialets empiri består af videnskabelig litteratur, politiske dokumenter og metoder i socialt arbejde, som jeg behandler som dokumenter, der former måder at tænke på og om et fænomen – lønarbejde. I tråd med poststrukturalistiske indsigter, så er denne viden normativ-politisk og dermed kan den heller ikke læses som neutrale eller objektive spejlinger af virkeligheden. De forståelser af lønarbejdet og det arbejdende menneske, der findes heri, skal derfor ikke ses som neutrale og objektive beskrivelser af virkeligheden, men virkelighedskonstruktioner.

5.3.3 Curriculum fra en uddannelsesinstitution som case

I starten af empiriindsamlingen, var forestillingen, at alle tre curriculum skulle være det empiriske grundlag. Jeg havde en antagelse om, at der ville være mange overlap i disse og der således kunne udledes en form for "grundlæggende litteratur på tværs", som skulle være fokus for analysen. Dette var ikke tilfældet. Der var mange overlap, mange af de samme bøger og forfattere gik igen, men ikke altid de samme artikler fra disse bøger og forfattere. Derfor foretog jeg et valg om at holde mig til ét curriculum og udvælge det som en case.

Bent Flyvbjerg skriver, at der er forskellige former for cases og forskellige udvælgelsesstrategier og de forskellige udvælgelsesstrategier, er ikke nødvendigvis gensidigt udelukkende, idet cases kan være flere ting på en gang (Flyvbjerg, 2020:640). Udvalgelsen af den ene institution frem for de andre tre, er sket på baggrund af praktikaliteter og er dermed tilfældig (Flyvbjerg, 2020:636). Det afhang af hvilke tekster, på hvilket curriculum, jeg lettest vil kunne få adgang til. Umiddelbart er der hverken noget særligt eller kritisk ved denne case, hvilket også betyder, at det ikke var et strategisk valg (Flyvbjerg, 2020:636).

Flyvbjerg skriver videre, at nogle af de typiske kritikker af casestudier, er at man ikke kan generalisere ud fra enkelttilfælde, at generel viden er mere værdifuld end konkret og at casestudier rummer en tendens til at bekræfte forskerens forudfattede meninger (Flyvbjerg, 2020:624). Derfor vil casestudiets *"(...) værdi vil afhænge af de validitetskrav, forskerne kan underbygge deres studie med (...)"* (Flyvbjerg, 2020:640). Det vil sige, at de typiske indvendinger mod disse har at gøre med forskningens gyldighed. Formålet med dette speciale er ikke at generere en generaliserbar viden, der skal kunne sige noget om, hvordan lønarbejde konstrueres på tværs af uddannelsesinstitutionerne til enhver tid. Selv hvis jeg havde brugt curriculum på

fra alle campusser, havde det stadigvæk været et øjebliksbillede på sammensætningen af litteraturen på et semester. Min hensigt er at åbne op for en refleksion over, hvordan lønarbejde konstrueres i en meget specifik del af socialrådgivernes curriculum og den uddannelsesinstitution, som bruges som case er hverken anderledes end de andre og derfor heller ikke er særlig. Den skal ikke ses som definerende for virkeligheden på tværs af institutionerne, men som et eksempel på, hvordan dele af et curriculum på socialrådgiverstudiet konstruerer normative forestillinger om lønarbejdet og det arbejdende menneske, og derfor noget, der kan skabe opmærksomhed på sammensætningen af curriculum fremadrettet. Af samme årsag er denne institution ikke navngivet, selvom det formentlig er muligt for underviserne på de forskellige institutioner at afkode, hvilken der er tale om.

5.3.4 Kvalitetsstandarder og gyldighed

Hvordan og hvilke gyldighedskriterier, der skal gælde i den kvalitative forskning, er der ikke enighed om (Tanggaard & Brinkmann, 2020:657). Det er selvevident, med så stor divergens i forståelsen af de ontologiske og epistemologiske dimensioner i de forskellige tilgange til forskningen, vil de også vægtlægge forskellige aspekter i forhold til kvalitetstandarder. Overordnet set, kan man dog sige, at kvalitativ forskning er fortolkende og vil derfor ikke kunne duplikeres på samme måde som kvantitativ, hvor reliabilitet, validitet og generalisering er gyldighedskriterier. I stedet for indtræder krav om transparens, kohærens og refleksion over fremgangsmåde, position og kritik (Tanggaard & Brinkmann, 2020:661-663; Juul & Pedersen, 2012: 428-429; Stormhøj, 2006:99-100).

I forhold til poststrukturalismer er hensigten ift. gyldighedskriterier ikke at argumentere for, at den viden, der konstrueres, er sandheden om et fænomen eller er en sand repræsentation af dette, hvorfor det er essentielt at kunne gennemse og tyde mine argumentationer og slutninger. Baggrunden herfor skal tydeliggøres, mit perspektiv og hvorudfra forskningsspørgsmålet kommer, skal ligeledes være eksplicit: *“Perspektivistisk viden, eller situeret og positioneret viden, tydeliggør og står inde for, at viden skabes ud fra specifikke perspektiver eller positioner, og at kriterierne for at afgøre, hvad der er gyldigt, derfor har en intern relation til disse positioner / perspektiver.”* (Stormhøj, 2006:158). At redegøre for min position, ser jeg som særligt vigtigt, da jeg har et eksplicit kritisk ærinde og en viden om feltet, der ikke kun er begrænset til dette speciale.

5.3.5 Positionering og etiske overvejelser

Jeg er uddannet socialrådgiver og har læst (dele) af det curriculum, jeg analyserer, mens jeg gik på studiet og mere generelt ud af interesse. På baggrund af min uddannelse og generelle kendskab og interesse i området, har jeg både en viden og en eksplicit holdning til området, idet jeg via engagement i borgerdrevne

sociale bevægelser, samt mit arbejde i et jobcenter, har set de direkte implikationer af normen om lønarbejde og beskæftigelsessystemets opbygning.

Derudover kender jeg/har jeg mødt og haft samarbejder med et par af de danske forskere i min empiri, og har haft refleksioner over, hvordan det påvirker min analyse. Jeg har haft dårlig samvittighed ved at analysere på de måder, jeg gør, fordi jeg i visse tilfælde, kender bevægegrundene til den indgangsvinkel, de har valgt og jeg sympatiserer med dette. I nogle af tilfældene kender jeg sågar nogenlunde til deres normativ-politiske ståsteder og jeg sympatiserer også med disse. Derudover kender jeg også flere af de undervisere på studierne, som har været med til at udforme curriculum og netop valgt, hvordan dette ser ud. Det er desuden et felt jeg, efter denne specialetid, skal finde plads i, hvorfor jeg også har haft overvejelser om, hvad og hvordan jeg skriver og i hvor høj grad en kritik vil få fremtidige konsekvenser. Jeg har i alle tilfælde forsøgt at holde fast i, at forskning er et felt, hvori viden udvikles i sammenspil med kritik og at mit blik og analyse er relevante i forhold til udviklingen af viden indenfor det sociale arbejde.

5.3.6 Analysestrategi

Noget af inspirationen til tilgangen af analysen, kommer af, hvad Hansen (2012:244) kalder, med henvisning til Foucaults arkæologiske diskursanalyser, "overfladelæsning", hvormed menes at beskrive udsagnene som siges og skrives fremfor at kigge på intentionerne forfatterne havde eller "(...) *lede udsagnene tilbage til noget andet (...)*" (Hansen, 2012:245). Der ledes ikke efter de bagvedliggende intentioner, men i stedet kigger jeg efter mønstre og tematikker i det samlede empiriske materiale og i de diskurser, disse skaber. Herunder hvordan udsagn skaber grænsedragninger mellem ønskværdige og ikke-ønskværdige tilstande, modsætninger, problemrepræsentationer, kategoriseringer, selvfølgeliggørelser, hvad der kritiseres og det usagte. Dermed også der ikke siges noget om – det der undlades i forbindelse konstruktionen af lønnet arbejde og det arbejdende menneske.

Teorien, som beskrevet i afsnit 5.2 vil være et bagtæppe, jeg vil bruge som et blik, en måde at gå til litteraturen på. Altså er det ikke et teoretisk perspektiv med hvilket jeg vil forklare verden, men et greb at tilgå empirien med.

6.0 Analyse

I dette afsnit vil jeg svare på min problemformulering:

Hvordan konstruerer curriculum på 2.semester på socialrådgiveruddannelsen lønarbejde og det arbejdende menneske?

For at besvare problemformuleringen opererede jeg, til at starte med, en problemformulering med to underspørgsmål, hvoraf det ene var et spørgsmål, der ledte efter alle de udsagn, som politiserede

lønarbejde og italesatte andre diskurser om den samfundsmæssige organisering. Efter de første gennemlæsninger af curriculum og det første forsøg på en struktur, viste det sig, at dette ikke var en opdeling, der var hensigtsmæssig. For at skabe en skel mellem diskurser, der konstruerer lønarbejde som en selvfølgelighed og en, der viser alternativer, ville der skulle gøres for meget vold på dele materialet. Det blev for sort/hvidt og for mange nuancer blev udeladt. I stedet ledte jeg intentionelt efter alternative konstruktioner af lønarbejde og kritikker af dette, idet *"Every regime of truth, moreover, produces 'subjugated', or subordinate, marginalized knowledges."* (Seidman, 1997:28). Derfor vil de tekster, der politiserer det sociale arbejde mere generelt, men som ikke nødvendigvis berører beskæftigelsesområdet, blive trukket frem. Disse rummer alternative måder at se det sociale arbejde på og derved også lønarbejde.

En opdeling, lige såvel som en analyse mere generelt, er en kompleksitetsreduktion og mange nuancer kommer ikke med, uanset forsøg på dette. Min empiri består af 118 tekster og lydoptagelser, med hver deres pointer og måder at argumentere for. Det er ikke muligt at vise al kompleksiteten og alle nuancerne og det er heller ikke muligt for mig at komme ind på alle teksterne. Samtidig er enhver analyse præget af forfatterens læsning og fortolkning og er derfor heller ikke en neutral afbildning af curriculum. Jeg vil derfor også bruge plads på at vise flere forskellige citater fra flere kilder for at vise, hvorfor og hvordan jeg læser de opdelinger og kategoriseringer, jeg selv laver.

Analysen er struktureret som en diskuterende analyse, hvor hver delanalyse har dets egen pointe, som efterfølgende vil blive opsummeret i en opsamlende konklusion.

6.1 Konstruktionen af arbejdsnormen via udpegning af afgivelse

En del af litteraturen, hvori fokus er på enten metoder eller indsatser på voksne udsatte området – misbrugsbehandling, sexarbejde, kriminalitet, handicap o.l., berører på forskellig vis arbejdsmarkedet, lønarbejde og uddannelse. Det interessante ift. dette speciale er, at som en del af beskrivelsen af, hvor udsatte disse mennesker er, er manglende arbejdsmarkedstilknytning eller manglende/lav uddannelsesniveau en del af det, der gør disse udsatte. Det italesættes både implicit og eksplicit, både som noget, der skal fungere som "objektive" beskrivelser af den situation nogle mennesker står i, hvilke former for hjælp, de har brug for fra systemerne og som eksplicite målsætninger, for hvad et normativt liv indebærer. Andre karakteristika der ofte beskriver disse grupper, er deres boligsituation, kontakt til sundhedssystemet og særligt psykiatrien og andre former for behandling. Men i stort set alle målgruppebeskrivelser og karakteristika, bliver en del af beskrivelsen, hvordan en stor del står udenfor arbejdsmarkedet og/eller modtager forsørgelsesydelse, set i modsætning til resten af befolkningen.

For eksempel fremgår det af en karakteristikopremsning, af en målgruppe for støttekontaktpersonsordningen, som er en indsats for *"(...) de mest udsatte og isolerede alkohol- og*

stofmisbrugere og hjemløse der mangler en hensigtsmæssig kontakt til de sociale og sundhedsfaglige hjælpesystemer.” (SKP, 2007:12, Bilag 1). Her står der, at: ”Alle i målgruppen modtager overførselsindkomst. Langt de fleste har aldrig – eller kun sporadisk – været tilknyttet arbejdsmarkedet, og kun en mindre del af brugerne har på et tidligere tidspunkt i livet haft stabilt arbejde. (SKP, 2007:14, Bilag 1).

På lignende vis fremgår arbejdsmarkedsstatus som den første beskrivende faktor, af Margaretha Järvinens beskrivelse af de personer, som modtog behandling for stofproblemer: *”Af de klienter, som blev indskrevet i behandling i 2009, havde kun 14% en lønindtægt, mens 45% modtog kontanthjælp, 13% førtidspension og 3% dagpenge (25% ”andet” eller ”uoplyst”).” (2012:32, Bilag 1).*

Eller af Nanna Mik-Meyers præsentation af de interviewpersoner, hendes empiri bygger på, hvoraf uddannelsesniveau og arbejdsmarkedstilknytning er de første karakteristika ved interviewpersonerne, som fremhæves. *”I den ene ende af kontinuummet finder vi de interviewpersoner, der ingen uddannelse har (...) Endelig er der i den anden af kontinuummet enkelte interviewpersoner med bacheloruddannelser.” (Mik-Meyer, 2018:32, Bilag 1).*

Fokus på manglende uddannelse og arbejdsmarkedstilknytning som karakteristika ved personer i udsatte positioner, kan også findes i VIVEs kortlægning af sexarbejde i Danmark:

”Således har de seksælgere med de mest komplekse problemstillinger også en højere andel af forældre, som har lavt uddannelsesniveau (dvs. en ikke-erhvervskompetencegivende uddannelse som deres højeste uddannelsesniveau) (...). Endelig viser analyserne, at seksælgerne som 35-årige i forhold til jævnaldrende fra kontrolgruppen har en højere andel af personer, som er enlige samt har en lavere tilknytning til arbejdsmarkedet” (2021:60, Bilag 1).

Det samme gælder for beskrivelser af fængselsløsladte: *”De løsladtes tilknytning til arbejdsmarkedet er ustabil, og de har sværere ved at holde på et job end ikke-dømte. Sammenlignet med den samlede befolkning har de løsladte mindre kontakt til arbejdsmarkedet og er i længere perioder mere afhængige af offentlige ydelser.” (Olesen, 2013:89, Bilag 1).*

Eftersom en stor del af målgruppen modtager forskellige forsørgelsesydelse, bliver en del af indsatsen for disse også en kontakt til beskæftigelsessystemet, hvoraf jobcentret nævnes som en koordineringspartner. Nogle steder ses dette som en del af kritikken af, hvor lidt sammenhæng og sammenarbejde, der er mellem forskellige forvaltninger og hvilke problemer dette medfølger. Som f.eks. i analysen af *”Projekt God Løsladelse”*:

"Respondenterne i undersøgelsen var generelt enige om, at det manglende samarbejde, og den deraf følgende manglende sammenhæng i indsatsen overordnet, medfører en øget risiko for recidiv, blandt andet, fordi en række borgere blev løsladt til gaden uden forsørgelsesgrundlag og uden beskæftigelsesmæssig tilknytning til arbejdsmarkedet." (Ramsbøl & Rasmussen, 2009:19, Bilag 1).

Andre steder, som i VIVES kortlægning af sexarbejde i Danmark, fremgår det som en delmængde af, hvad der skal tages af, for at exitprogrammer lykkes

"Flere af de interviewede fagpersoner påpeger ligeledes, at økonomiske problemstillinger ofte er årsagen til, at seksælgere genoptager deres salg af sex efter et exit. Af den grund er det i de pågældende fagpersoners optik vigtigt at "hjælpe med at få alt det udenom til at gå op, altså bolig, økonomi, job og så videre", hvis seksælgeren skal lykkes med et egentligt exit." (VIVE, 2021:164, Bilag 1)

Ud over at manglende lønarbejde er en del af beskrivelsen af karakteristika ved den "udsatte", bliver det, særligt for den del af curriculum, der vedrører handicap, recovery og rehabilitering, et succeskriterie, som eksplicit italesættes som en målsætning:

Først og fremmest, fremgår retten til at være en del af arbejdsmarkedet i Handikapkonventionen, hvor artikel 24 og 27 handler om at sikre lige adgang til hhv. uddannelse og arbejde. Her cementeres lønarbejde som en ret, personer med handicap skal have lige adgang til, som alle andre. Af artikel 27 fremgår:

"Deltagerstaterne anerkender retten for personer med handicap til at arbejde på lige fod med andre, hvilket omfatter retten til at kunne tjene til livets ophold ved beskæftigelse (...)" og de skal sørge for "at fremme beskæftigelsesmuligheder og karrieremuligheder for personer med handicap på arbejdsmarkedet samt bistand til at finde, få, fastholde og vende tilbage til beskæftigelse (...)" (Handikapkonventionen, Bilag 1)

Af Socialstyrelsens vidensportal om recovery, findes målet om arbejdsmarkedstilknytning ligeledes, hvor der står: *"Psykelige vanskeligheder kan have en betydning for tilknytningen til arbejdsmarkedet, ligesom en manglende tilknytning til arbejdsmarkedet kan have en betydning for ens mentale sundhed. Det at have et arbejde, kan være med til at fremme recovery og livskvalitet"* (Vidensportal, risiko- og beskyttelsesfaktorer, Bilag 1). Derudover skriver de, at recovery begrebet dækker både over en symptomfri tilværelse eller en tilværelse, hvor man kommer sig delvist – social recovery, *"(...) hvor fokus er på mestring og funktionsevne fx mulighed for og adgang til at deltage i arbejde eller uddannelse på trods af symptomer"* (Vidensportal, definition, Bilag 1). I denne sidste del, gøres arbejdsmarkedstilknytning til et delmål for, hvad recovery vil sige. Og hvad det derfor vil sige at leve normalt liv, trods at symptomerne på en psykiske sygdom stadigvæk er til stede.

Dette ses ligeledes i rehabiliteringslitteraturen, hvor rehabiliteringens sigte er at muliggøre et meningsfuldt liv for de personer, der på grund af psykiske, fysiske, kognitive og/eller sociale funktionsevne oplever begrænsninger i deres hverdagsliv (Rehabiliteringsforum, 2022:11, Bilag 1). Hverdagslivet definerer de på denne måde: *"Hverdagslivet er det liv, vi lever hver dag - det selvfølgelige (...) om fx at tage tøj på, spise et måltid med familien, lege med børnene, tage på arbejde eller købe ind."* (Rehabiliteringsforum, 2021:24, Bilag 1). På sin vis er der intet kuriøst heri, idet rehabilitering handler om at muliggøre et liv, der anses som meningsfuldt for den enkelte, og hvor de kan genvinde noget af det liv, de havde før. Og som de skriver, er hverdagslivet det selvfølgelige liv, det som de fleste af os lever i det givne samfund, vi befinder os i: *"Hverdagslivet er også formet af normer, kultur og samfundsskabte rammer."* (Rehabiliteringsforum, 2021:24, Bilag 1).

Samlet set, handler det meste af denne del af curriculum ikke om arbejde og beskæftigelse. Litteraturen vedrører problemer med hjemløshed eller omhandler behandlingsformer og misbrug, og arbejdsmarkedsdeltagelse ikke i fokus her, men bliver blot nævnt som en del af deres udsathed. Beskrivelser af den manglende arbejdsmarkedstilknytning for udsatte grupper, eller nævnelser af, at forsørgelsesgrundlaget går igennem beskæftigelsessystemet, er der intet særligt opsigtsvækkende ved. Nævnelser af dette fungerer som en objektiv beskrivelse af en virkelighed, som omgiver de mennesker, litteraturen behandler på forskellig vis. Og det er i og for sig relevant for systemets arbejde med disse mennesker at have blik for, hvor deres indtægtsgrundlag kommer eller ikke kommer fra. På samme måde kan man sige, at set i forhold til den historie, hvori personer med handicap, er blevet udelukket og stadigvæk udelukkes fra dele af samfundslivet, vil arbejdsmarkedsinklusion, være en del af ligestillingen. Netop fordi arbejdsmarkedsdeltagelse antages for at være en del af leve et normalt liv og være "normal", som er formet af normerne, kulturen og de samfundsskabte ramme, som citatet fra Rehabiliteringsforum (2021) skriver.

Den naturlighed hvormed det manglende lønarbejde indgår som en sidebemærkning, som noget, der er karakteristisk for visse grupper af mennesker, og som en del af, hvad der skal indtænkes i arbejdet med denne gruppe, understreger samtidig naturligheden, hvormed lønarbejde generelt indgår i forestillingen af, hvad et normalt liv indebærer. Arbejde og forsørgelse er så at sige ikke i fokus i denne del af curriculum, men dets fravær er samtidig dets nærvær. Det genfindes både implicit og eksplicit ved at være en del af det, som der indgår i livet. Teksternes ikke-fokus konstruerer arbejdet som en naturlig del af livet, ved blot at antage det.

Derudover udvælger disse beskrivelser visse dele ved dem, der er udpeget som "udsatte", disse dele problematiseres som noget, der afviger fra normen og som noget, der forandres og/eller er afvigende fra

normen: *"Identity constructions function as templates defining selves and behaviors and therefore excluding a range of possible ways to frame the self, body, desires, actions and social relations."* (Seidman, 1996:12).

Kategoriseringer, udpegninger og problemdefinitioner, fungerer dermed som konstruktioner af det selvsamme, som konstruktioner af afvigelsen og afvigelsen. Det vil sige, at via disse problematiseringer, konstrueres det ikke-arbejdende menneske, som afvigende og på den måde bliver arbejdsmarkedstilknytning implicit som en del af, hvad det vil sige at leve et normalt liv.

Teksterne i denne del er således med til at konstruerer det afvigende menneske som, blandet andet et der ikke har tilknytning til arbejdsmarkedet. Den manglende arbejdsmarkedstilknytning er både en del af det afvigende ved afvigelsen og afvigelsen bliver også afvigende via dens manglende arbejdsmarkedstilknytning. Det er både en del af deres afvigelse og hvad der gør dem til afvigere, blandt andre karakteristika.

Konstruktionen af en afvigende identitet afgrænser, hvad der tæller som de gode, rigtige og værdige måder at være og gøre liv på. Ved at påpege afvigelsen, konstruerer man automatisk også det modsatte – normen – hvilket implicit er det arbejdende menneske.

6.2 Konstruktionen af arbejdsnormen via problematisering af arbejdsløshed

De tekster, som jeg præsenterer i dette afsnit, fokuserer især på at kvantificere arbejdsløshed, årsagsforklaringer til arbejdsmarkedsudstødning, organiseringen af arbejdsmarkedsstrukturerne, herunder flexicurity og uddannelse som stabilisator i forhold til arbejdsmarkedstilknytning. Litteraturen heri sætter ikke som sådan spørgsmål ved arbejde, men lægger i stedet vægt på en generel indføring i, hvordan det danske arbejdsmarked er organiseret, herunder jobcentre og på at forklare, hvad arbejdsløshed skyldes og hvilke mekanismer afhjælper dette.

Eksempler på dette er Per Kongshøj Madsens artikel, hvori han skriver om forskellige forklaringer på arbejdsløshed, bl.a. en neoklassisk økonomisk, hvor ubalancer mellem udbud og efterspørgsel skaber arbejdsløshed, strukturarbejdsløshed, hvor årsagen er mismatch mellem udbud og efterspørgsel i enkelte dele af arbejdsmarkedet, konjunkturarbejdsløshed, som skyldes for lav en samlet efterspørgsel på varer o.l. Arbejdsløshed er her et problem for samfundsøkonomien, og han starter også sin artikel med at skriver: *"Placeringen på arbejdsmarkedet er afgørende for de fleste menneskers økonomiske situation og for deres sociale liv. Arbejdsmarkedet er det vigtigste marked i en moderne økonomi."* (Madsen, 2009:70, Bilag 1).

Foruden forklaringer på arbejdsløsheden, skriver både Madsen (2009, Bilag 1) og Thomas Bredgaard (2015, Bilag 1) om det særlige ved det danske arbejdsmarked; flexicurity: *"Ordet „flexicurity“ optræder stadig oftere i både den danske og den europæiske diskussion om, hvordan et lands arbejdsmarked og arbejdsmarkedspolitik bedst indrettes"* (Madsen, 2009:88, Bilag 1). Bredgaards artikel opsætter flere fordele ved flexicurity, men skriver også, at der er ulemper ved systemet. Disse er de høje udgifter for staten og at

der er risiko for at de høje ydelser mindsker de lediges *"(...) incitament til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Det er derfor nødvendigt med forholdsvis skrappe rådighedskrav og sanktioner."* (Bredgaard, 2015:33, Bilag 1). Begge artikler argumenterer for, den aktive arbejdsmarkedspolitik som en vigtig del af flexicuritymodellen, *"(...) som dels skulle motivere ledige til at tage og søge arbejde, dels skulle opkvalificere de ledige som ikke af sig selv kunne finde tilbage i beskæftigelse."* (Bredgaard, 2015:31, Bilag 1). Madsen skriver afslutningsvis, at sammenhængen mellem fleksibilitet og sikkerhed på arbejdsmarkedet traditionelt er blevet set som hinandens modsætninger, men i dansk kontekst er de komplementære elementer, der sammen med en række andre faktorer, har sikret *"(...) Danmark en stabil plads blandt verdens rigeste lande"* (Madsen, 2009:90, Bilag 1). Flexicurity og dermed også den aktive arbejdsmarkedspolitik gøres til en af årsagerne til, at Danmark er en af de rigeste lande, hvilket implicit er noget, der anses for at være positivt.

De samme forklaringsmodeller omkring arbejdsledighed ses i Christensen kapitel om årsager til udstødning fra arbejdsmarkedet, hvor han også fremhæver virksomhedernes rekrutteringsadfærd og risici ved diskrimination af visse grupper, såsom personer med udenlandsk klingende navne (Christensen, 2019:109, Bilag 1). Christensen vægter et fokus på, *"(...) nogle af de kendte grupper, der risikerer ledighed"* (2019:103, Bilag 1), hvormed arbejdsledighed skabes som en risiko, der er risiko for og dermed implicit også, noget der skal gøres noget ved for at afhjælpe.

Frandsen og Brauns artikel har fokus på beskæftigelsespolitikken organisering, et statsligt, regionalt og kommunalt niveau. Herunder forandringen fra et tostrengt system med arbejdsmarkedspolitikken og socialpolitikken på hver deres side, til et enstrengt beskæftigelsessystem, hvorudfra jobcentrene fødtes. *"Hovedopgaven for de lokale jobcentre er dermed at få ledige i job og uddannelse og få de unge i uddannelse samt servicere private og offentlige arbejdsgivere, der søger arbejdskraft (...) dertil er der i jobcentrene også en stor opgave i at hjælpe sygemeldte borgere tilbage i deres job og afklare arbejdsevnen for de borgere, der ikke har udsigt til at vende tilbage (...)"* (2019:40, Bilag 1). Artiklen er beskrivende i forhold til de lovgivningsmæssige og institutionelle strukturer, der rammesætter beskæftigelsesindsatsen, hvilket vil sige, at den ikke sætter spørgsmål ved problematiseringer af arbejdsledighed, men dette accepteres som præmis.

Foruden disse tekster, der relaterer sig til arbejdsmarkedets organisering mere generelt, er der flere af teksterne, der specifikt omhandler unge uden uddannelse. Dette kan ses som en afspejling af beskæftigelsespolitikken fokus på unge, som en særlig gruppe, der skal tages hånd om og hvor målet er uddannelse, idet uddannelse giver de bedste muligheder for arbejdsmarkedstilknudning senere i livet.

Dette tydeliggøres ved, at kontanthjælpsformen fra 2012 er del af curriculum. Denne reforms forandring var, at unge under 30 uden en kompetencegivende uddannelse ikke længere kunne modtage kontanthjælp, men uddannelseshjælp og i pjecen til sagsbehandlerne, står der: *”Udgangspunktet er meget klart: Unge skal i uddannelse. For en uddannelse er den mest sikre adgangsbillet til arbejdsmarkedet, vi kan give unge mennesker. Og den giver unge frihed til at bruge deres potentiale i arbejdslivet.”* (Kontanthjælpsreformen, 2012:1, Bilag 1).

Om ungdomsarbejdsløshed og unge i beskæftigelsessystemet, skriver Christensen, at disse er en sammensat gruppe, hvoraf mange kæmper med andre problemer ud over ledighed og at kontanthjælpsreformen *”(...) adresserer dette ved at tildele en koordinerende sagsbehandler for de aktivitetsparate, der har til opgave at sørge for en sammenhængende social indsats, der kan pege mod et mål om uddannelse eller arbejde.”* (2015:297, Bilag 1). I samme kapitel giver han desuden tre perspektiver på, hvorfor unge ikke får en uddannelse med bl.a. henvisning til ulig adgang til ressourcer og hvordan ikke alle har de samme muligheder for at imødekomme krav om refleksivitet og identitetsskabelse, som nutidens samfund kræver (Christensen, 2015:299, Bilag 1).

Ungefokuset kan ligeledes ses i VIVEs kortlægning: *”Unge uden job og uddannelse – hvor mange, hvorfra, hvorhen og hvorfor”, som har til ”(...) formål at kortlægge denne gruppe af udsatte unge først og fremmest med fokus på deres udfordringer set fra et beskæftigelsesperspektiv. Formålet er ultimativt at bidrage med ny viden og fælles overskuelighed, som i sidste instans kan bidrage til at mindske antallet af udsatte unge uden uddannelse og job”* (VIVE, 2019:5, Bilag 1).

De primære pointer i den del af litteraturen som har at gøre med uddannelse, ser uddannelse som det gode og som noget, der bidrager til at overgangen til voksenlivet og hermed arbejdslivet, lettes. Eftersom ufaglærte er en af de grupper, som har sværest ved at fastholde en stabil arbejdsmarkedstilknytning og ligeledes lettest kan blive påvirket af konjunkturerne og globaliseringen, som bl.a. Christensen (2019:105-108, Bilag 1) skriver, fejler ræsonnementet ikke noget. At få en uddannelse vil dermed kunne afhjælpe på de risici ved et liv som ufaglært arbejder. Samtidig bliver uddannelser gjort til et arbejdsmarkedsinstrument og mister derved et formål i sig selv. Formålet med uddannelsen bliver at sikre en mere stabil og bedre arbejdsmarkedstilknytning.

Samlet set problematiseres arbejdsløshed i disse tekster, dog med vægtlægning på forskellige aspekter og årsager til det. Der er både konjunkturrelle og strukturelle årsagsforklaringer, ligesom de lediges motivation for at stå til rådighed for arbejdsmarkedet nævnes. Det sidste med henvisning til, hvis forsørgelsesydelse bliver for høje, vil incitamentene til at søge arbejde falde, hvormed der implicit også skabes et billede af de ledige som rationelle aktører, der er drevet af økonomisk egennytte. Derudover er der i denne del af

curriculum en accept af præmissen om, at arbejdsmarkeds- og socialpolitikken blandes sammen i en beskæftigelsespolitik og jobcentrene som en institution, sættes der ikke spørgsmålstejn ved. Politiske implementeringsprocesser problematiseres, men at formålet med politikkerne er, at få ledige i arbejde eller at dette er noget, som socialrådgivere kan arbejde med sættes der heller ikke spørgsmålstejn ved.

I modsætning til forrige afsnit, hvor manglende arbejdsmarkedstilknytning mere var en sidebeskrivelse af flere former for karakteristika ved udsatte personer, findes der her en mere eksplicit diskursiv konstruktion af arbejdsløshed som et problem. Det er et problem, der skal løses og noget af løsningen er den aktive arbejdsmarkedspolitik, herunder jobcentrene og uddannelsesinitiativer, der skal sikre en stabil tilknytning. Konstruktionen af problemet sker via forskning og videnskabelige, økonomiske forklaringer på, hvorfor arbejdsmarkedet er centralt. Det videnskabelige aspekt, særligt med træk af statistikker og deslige, er hvad der giver disse forklaringer en vis autoritet: *“A discourse that bears the stamp of scientific knowledge gives its normative concepts of identity and order an authority, while discrediting the social agendas produced by other discourses as nonscientific”* (Seidman, 1997:49). Viden der bærer videnskabens mærke, giver således, i vores samfund, en høj grad af autoritet.

Det eksplicite fokus på, arbejdsløshed som problem, er således med til at skabe det ikke-arbejdende menneske, som en, der er bærer af dette problem, altså en afvigelse i forhold til, hvordan det bør være. På lignende måde konstrueres den unge uden uddannelse som afvigende, hvis tilstand, der fokuseres ekstra på, idet denne unge, har en større risiko for også at være ikke-arbejdende i dens voksenalder. På den måde konstrueres uddannelse og arbejde og derved det arbejdende menneske som normen ved, at manglende arbejde ses som afvigende, og noget, der skal forandres.

6.3 Konstruktionen af arbejdsnormen via systemkritik

Flere tekster i den del af curriculum, som handler om beskæftigelsessystemet indeholder kritikker af, hvordan nogle aspekter af systemet kan blive for rigide og fungerer efter dets eget logik, hvilket i sidste ende fører til at det modarbejder sig selv og bliver kontraproduktivt. Hvor noget af det ovenover beskrevne litteratur, nævner motivationsfaktorer i forbindelse med ydelsestørrelse som en del af overvejelserne ift. organisering af arbejdsmarkedet, er der her flere artikler som sætter spørgsmålstejn ved lave ydelser og sanktioner som et beskæftigelsespolitisredskab. Det indeholder en kritik af Aktivlinjen og den procesregulering af beskæftigelsespolitikken, der findes, ligesom der sættes fokus på problemstillinger ved borgerinddragelse, som alt sammen er med til, at systemet ikke opleves som meningsfuldt for dem, der er i det.

Brugen af sanktioner og lave ydelser som et redskab overfor de ikke-arbejdsmarkedeparate, skriver Caswell, Larsen og Sieling-Monas om i deres artikel, hvor formålet er, at *“(...) question whether policy*

instruments, such as curtailing benefits and using economic sanctions in order to promote motivation and thereby enhance job opportunities, also present a risk to the livelihood of the most vulnerable unemployed" (Caswell, Larsen & Sieling-Monas, 2015:217, Bilag 1). Deres undersøgelse viser, at lavere ydelser og økonomiske sanktioner, risikerer at føre til yderligere marginalisering og sociale eksklusion, særligt af de mest sårbare ydelsesmodtager (Caswell, Larsen & Sieling-Monas, 2015:226, Bilag 1), hvorfor dette har en negativ effekt på deres beskæftigelseschancer: *"The negative impacts of sanctions on their financial situation make it even harder for this group to achieve "upward" mobility, thereby making the use of financial sanctions counterproductive"*(Caswell, Larsen & Sieling-Monas, 2015:229, Bilag 1).

Christensen argumenterer på lignende måde imod ideen om økonomiske incitamenter, ved at påpege, at lysten til arbejdsmarkedsdeltagelse ikke kun er motiveret af økonomiske rationaler: *"Samtidig viser en række studier, at arbejdsvilligheden er meget høj i Danmark, og at der er en lang række grunde til at påtage sig et arbejde, selvom der ikke er den store umiddelbare og kortsigtede økonomiske gevinst ved det. Arbejde giver generelt set ledige uden helbredsproblemer et bedre velbefindende, en struktur i hverdagen, muligheden for en samfundsmæssig identitet og en bedre prognose for fremadrettet bedre beskæftigelse."* (Christensen, 2019:112, Bilag 1).

Et lignende argument gør Ejrnæs, Larsen og Müller brug af:

"De ikke-økonomiske motiver til at arbejde er i mange tilfælde mere afgørende end de økonomiske. De ikke-økonomiske motiver er både dem, der er indsocialiseret som habituelle dispositioner i form af bl.a. normer om arbejdetik, og dem, der er knyttet til social værdsættelse og anerkendelse, som deltagelse i arbejdslivet kan give – i modsætning til den miskendelse og det stigma, man oplever ved at være arbejdsløs. Deltagelse i arbejdslivet er således med til at give social kontakt, selvværd og selvidentitet. Det er således også i tidligere studier påvist, at arbejdsløshed bl.a. har en negativ indflydelse på selvidentitet, selvværd, livskvalitet og helbred" (2015:167, Bilag 1).

Det er ikke kun sanktioner og lave ydelser, som bliver kritiseret for ikke at skabe sammenhæng og meningsfuldhed, andre dele af beskæftigelsessystemet kommer også under lup.

For eksempel kritiserer Frandsen og Braun den processtyring, der findes i de centralt fastlagte krav om samtalekadence: *"Rettidighedskravets formål var at sikre, at ingen borgere blev nedprioriteret pga. økonomiske nedprioritering, og at alle borgere fik den nødvendige støtte til at vende tilbage til arbejdsmarkedet. I realiteten medførte kravet dog en praksis, hvor samtaler blev holdt uden andet formål end at kunne krydse det af i et skema"* (Frandsen & Braun, 2019:43, Bilag 1). Ligesom de peger på, at erfaringer *"(...) viser, at de overordnede forvaltningsstrukturer kan spænde ben for det konkrete samarbejde om borgere med komplekse sager"* (ibid., 2019:50, Bilag 1), fordi de forskellige forvaltningsgrenes

siloopdeling gør, at de ikke altid samarbejder og har samme målsætninger for borgerne. Hvilket derfor bl.a. er med til at besværliggøre beskæftigelsesområdet mål om arbejdsmarkedstilknytning.

Grænserne for borgerinddragelse undersøger både Eva Børjesson Buus (2016, Bilag 1) og Merete Monrad og Sophie Danneris (2022, Bilag 1). Buus analyserer, hvordan borgerinddragelse fungerer i de tilfælde, hvor der er uenighed mellem borgeren og rehabiliteringsteamets problemdefinitioner og hvor der således kan opstå en kamp om problemforståelsen. Hun sætter fokus på, hvordan der er tvang forbundet med borgerinddragelse i og med at borgerens deltagelse i mødet ikke er frivillig, og samtidig også, hvordan inddragelse i, hvilke indsatser en borger kunne ønske sig, ud fra en problemforståelse, denne ikke er enig er, kan ses som symbolsk vold (Buus, 2015:23, Bilag 1). Hun spørger derudover, hvorfor *"(...) forgive at brugerinddragelse er mulig?"* (Buus, 2016:24, Bilag 1), når udfaldet af mødet på forhånd er bestemt. Hun afslutter med et forslag om, at sagsbehandlerens rolle på rehabiliteringsmøderne i højere grad kunne være at hjælpe borgeren med at tale dennes sag, så magtdifferencen mellem rehabiliteringsteamet og borgeren mildnes og der kunne sikres en højere grad af brugerinddragelse (Buus, 2015:24, Bilag 1)

Monrad og Danneris har et mere overordnet blik på borgerinddragelse i beskæftigelsesindsatsen, om hvorfor denne er vigtig og hvilke dilemmaer og potentialer, der er for dens realisering (2022:35, Bilag 1). De skriver, ligesom Buus (2015, Bilag 1), at borgerinddragelse ikke kun er en rettighed, men også en pligt, og at inddragelse af *"(...) borgeren rummer i denne kontekst således samtidig potentialer for såvel indflydelse som disciplinering."* (Monrad & Danneris, 2022:44, Bilag 1). De argumenterer bl.a. for, at *"(...) borgerinddragelse vigtig ud fra en etisk betragtning om ikke-dominans og proportional inklusion (...)"* som er *"(...) afgørende for at sikre legitimiteten af beskæftigelsesindsatsen, som netop har været genstand for heftig kritik de seneste år"* (2022:39, Bilag 1). Og selvom de pointerer, at der er grænser for borgerinddragelsen, bl.a. fordi lovgivningen er udstyret med pligter borgerne skal udfylde, for at være berettiget til en ydelse, men borgerinddragelse er ikke desto mindre essentiel: *"Helt grundlæggende, så er borgerens aktive medvirken afgørende for borgerens mulighed for at komme i beskæftigelse. Praktikere kan ikke flytte udsatte borgere over i beskæftigelse uden borgerens aktive deltagelse"* (Monrad & Danneris, 2022:36, Bilag 1). Det vil sige, at borgerinddragelse ses som et essentielt aspekt i vejen mod arbejdsmarkedstilknytning, hvorfor det er vigtigt at sikre at rammerne for dette er gode.

Det er meningsfuldt for socialrådgivere at læse tekster, som gør opmærksom på, hvordan de politikker og regler, som former beskæftigelsessystemet ikke er neutrale og hvorfor forløb ikke altid er meningsfulde, hverken for dem eller de mennesker, de skal arbejde med. Særligt set i lyset af, at nogle af dem, skal arbejde i selvsamme system. Ligesom det kan tydes af de fleste af disse artikler, at de har et ønske om, at forskning

kan bidrage til en bedring af beskæftigelsessystemet og en del forskning vægtlægger de menneskelige konsekvenser og afsavn fattigdom medfører.

På den anden side, kan man sige, at i argumenteringen og påpegningen af, hvilke aspekter af systemet, der ikke er fordrende, får de implicit bekræftet beskæftigelsessystemets grundlæggende formål – at få folk i beskæftigelse. Det vil sige, at der umiddelbart er en accept af politikker, der prøver at få folk i arbejde. Kritikken rettes mod, hvorvidt særligt sårbare grupper, har muligheden for at håndtere, navigere og reagere på de politikker, der sigter mod at få dem tættere på arbejdsmarkedet og disse kritiseres bl.a. for at være kontraproduktive. Samlet set skabes der i denne del af curriculum, en forestilling af arbejdsmarkedsdeltagelse som et gode, idet det er identitetsskabende, bedre for helbredet og giver anerkendelse. På denne måde konstrueres arbejdsnormen ved henvisning til, at de fleste gerne vil være den del af arbejdsmarkedet og ved henvisning til de goder i form af identitet, velbefindende og social kontakt dette medfølger.

Samtidig, i argumenteringen mod økonomiske incitamenters virkning og konstrueres et modbillede mod de økonomisk kalkulerende mennesker, som nogle af de aktive politikker bygger på. *"When Foucault claims that disciplines 'produces' Individuals, he means not only that disciplinary discourse manages and makes use of them but that it also actively constitutes them"* (Butler, 2004:50). På denne måde kommer en magtfuld konstruktion til syne; de ikke-arbejdsmarkedsparete arbejdsløse italesættes på en positiv måde; som nogle der gerne vil, men ikke nødvendigvis kan, og i hvert fald som nogle, der ikke kan reagere meningsfuldt på de politikker, systemet bygger på. Dermed gøres lysten til arbejde, som en essens og noget fundamentalt ved mennesket. Hvilket, med et queerteoretisk perspektiv er en måde, hvorpå magten skjuler sig; via ontologi (Butler, 2004:27).

Ved at konstruere mennesket som et der gerne ville arbejde, hvis det kunne, konstrueres det ikke-arbejdende menneske som en acceptabel afviger. I hvert fald så længe det stadig har et ønske, om at opfylde den normative fordring om arbejdsmarkedsdeltagelse. Det vil sige, at selvom mennesket, der ikke arbejder, er afviger i forhold til arbejdsnormen, er det ikke en afviger fra, hvad det vil sige at være menneske – fordi det gerne vil, men ikke kan.

6.4 Konstruktionen af arbejdsnormen via det usagte

Den her del af analysen vil fremhæve det usagte, for at vise, at det, der tages for givet også er politisk og en del af konstruktionen af arbejdsnormen. Der er særligt to aspekter ved arbejdsmarkedskonstruktionen, som berøres kort i curriculum; hhv. fremstillingen af et modsætningsforhold mellem velfærdsstaten og de nuværende politikker, som dermed taber blikket for den underliggende kapitalistiske struktur, der er

underliggende for begge og ikke nævnes, og fraværet af de kampe, der ledte op til Septemberforliget af 1899, som fremstiller forliget som konsensuspræget. Således bliver disse fravær meget iøjnefaldende.

For eksempel nævner Christensen (2019:103, Bilag 1) kapitalisme og indikerer, at det er strukturerende for arbejdsmarkedet, men afskærer sig fra en mere grundlæggende udredning af denne.

Ejrnæs, Hansen og Larsen berører både kapitalisme, lønarbejde og arbejderbevægelsen, hvor de skriver:

"Under kapitalismen er der en grundlæggende modsætning mellem lønarbejdernes og kapitalens interesser, da kapitalejerne har en interesse i størst mulig profit." (2015:41, Bilag 1). De skriver videre, at lav løn og arbejdsløshed har været de afgørende forhold, der har eksponeret lønarbejderne for fattigdom (Ejrnæs, et.al., 2015:41, Bilag 1) og nævner derudover arbejderbevægelsen, Marx og de samfundsmæssige kampe i den tidlige kapitalisme: *"Under den oprindelige akkumulation i kapitalismens første fase (...) medførte dette en rovdrift på arbejdskraften i produktionen og meget lave lønninger, der for mange førte til omfattende fattigdom og tidlig død"* (2015:42, Bilag 1). Afhjælpning af fattigdom og samfundsmæssige forandringer, sættes i relation til fagbevægelsen, arbejdsbeskyttelseslove og velfærdsstatens opkomst, hvor staten gradvist påtager sig ansvaret for at sikre en levebar husholdning for befolkningen, hvorefter den overlevelsestruende fattigdom forsvinder (Ejrnæs, Hansen & Larsen, 2015:42, Bilag 1). Hvilket vil sige, at det modsætningsforhold mellem kapital og arbejder er noget, som fremstår fortidigt og som afhjælpes af velfærdsstaten. Dette indikeres også ved, at de senere skriver, at: *"velfærdsstaten udgør i de rige lande det sekundære forsørgelses- og ressourcefordelingssystem efter markedet"* (2015:43, Bilag 1) og med henvisning til Esping-Andersen, at der i de nordiske velfærdsstater er sket en omfattende de-kommodificering af arbejdskraften (Ejrnæs et.al, 2015:45, Bilag 1). Hvilket de pointerer forandrer sig med nyere tids beskæftigelsespolitik, bl.a. som følge af reduktionen i forsørgelsesydelserne: *"I en periode med vækst, stigende reallønninger og faldende arbejdsløshed skete der altså en kraftig vækst i andelen af fattige, hvilket først og fremmest skyldes den første social-og arbejdsmarkedspolitik med stærkt reducerede ydelser og restriktive regler for modtagelsen af ydelserne."* (Ejrnæs et.al., 2015:46, Bilag 1). Det vil sige, at de nuværende politikker, med et særligt fokus på reduktion af ydelserne, øger fattigdommen, som underforstået, er negativt og der skabes således en modsætning mellem velfærdsstaten og de nuværende politikker.

Foruden denne findes f.eks. også Ove Kaj Pedersen, som på lignende vis fremhæver, hvordan der sker et skift i menneskesynet i 1990'ernes overgang fra velfærdsstat til konkurrencestat. Han skriver, at forskellen kan ses ved, at konkurrencestaten *"(...)søger aktivt at mobilisere befolkningen og virksomhederne til at deltage i den globale konkurrence – i stedet for (som velfærdsstaten) at kompensere og at beskytte befolkningen mod konjunkturudviklinger i den internationale økonomi"* (2011:12, Bilag 1). Han skriver

videre, at konkurrencestatens menneskesyn er et neoliberalt et, som bygger på økonomiske teorier, hvor mennesket er rationelt og egennyttigt og fokus er på udbudssiden af arbejdsmarkedet, hvori statens roller dermed bliver at sørge for, at der er et udbud af arbejdskraft (2011:25-27, Bilag 1). Dermed også noget, der står i et modsætningsforhold til velfærdsstaten.

Derudover findes der et par benævnelser af Septemberforliget af 1899; f.eks. Bredgaards artikel om flexicurity (2015:29, Bilag 1), hvor han skriver, at Septemberforliget af 1899 var grundlæggende for den danske arbejdsmarkedsmodel, som bl.a. førte til den gensidige anerkendelse af modparten som berettiget forhandlingspartner til indgåelse af overenskomster, fredspligt og særlige spilleregler for faglige konflikter.

Kongshøj Madsen nævner også Septemberforliget af 1899, hvori han skriver: *"Anerkendelsen af arbejdsgivernes ret til frit at ansætte og afskedige de ansatte går tilbage til Septemberforliget i 1899"* (2009:89, Bilag 1). Denne sætning kommer i forbindelse med forklaringer af flexicurity og det særlige ved det danske arbejdsmarked.

Altså er der henvisninger i curriculum til, at den nuværende arbejdsmarkedsregulering har en historisk opkomst og der også et fokus på, at de nuværende arbejdsmarkeds- og socialpolitikker, har forandret sig i forhold til efterkrigstidens velfærdsstaten. Fraværet og det usagte består i hhv., at de kampe, der ledte til Septemberforlig, ikke præsenteres, ligesom forliget fremstilles som et gode. De kampe som førte til Septemberforliget nævnes ikke og ej heller, at selve forliget kom til på baggrund af en historisk stor lockout som varede 3 måneder og omfattede 40.000 arbejdere (Falkum, Hvid og Hansen, 2019:31). I modsætning til denne fremstilling, skriver, Falkum, Hvid og Hansen f.eks., at både arbejdskøberne og -sælgerne *"(...) proclaimed this a victory. Subsequently, however, most analysts found that the employers were the primary victors."* (2018:33), hvilket ikke fremgår, når man læser curriculum. Ligeledes er der ikke fokus på, at den tidlige arbejderbevægelse var præget af marxistiske strømninger. Hvor udgangspunktet for arbejderbevægelsen, trods interne stridigheder mellem en reformistisk og en revolutionær strategi (Erichsen, 1977:58-75), var afskaffelse af lønarbejdet i det lange løb (Halberg, 2018:71).

Derudover består det usagte i forhold til kapitalisme både i, at det ikke er i fokus, selvom det er bærende for vores samfundsstruktur, arbejdsmarkedet og dermed lønarbejde (Halberg, 2018:31; Mau, 2021:128). Det består også, i at beskrive velfærdsstaten og konkurrencestaten som grundlæggende forskellige, hvilket risikerer at fremstille disse i et dikotomisk forhold, og dermed mister blikket for, at der altid har været en tilskyndelse til lønarbejde. Som f.eks. Torfing skriver, er denne forskel ikke nødvendigvis et decideret brud mellem to helt forskellige forestillinger om staten, men snarere, at der er *"(...) tale om en gradvis forskydning i balancen mellem welfare og workfare. For der har i de fleste lande altid været elementer af aktiv arbejdsmarkedspolitik, om ikke andet så i form af krav om at de ledige skal stå til rådighed for*

arbejdsmarkedet." (2004:24). Det vil sige, at selvom forskellen i, hvad de aktive arbejdsmarkedspolitikker, afstedkommer og de midler, disse gør brug af, er forandret i forhold til tidligere, har der også før været en tilskyndelse til arbejde og en underliggende kapitalistisk struktur. Dette aspekt ved den tidligere arbejdsmarkedspolitik, bliver ikke tydelig i de dikotomiske beskrivelser. På denne måde fremstår den kapitalistiske grundstruktur uimodsagt og lønarbejdet dermed også. Hvad fokus på og kritikkerne af den aktive arbejdsmarkedspolitik tilbyder, er således i højere grad en diskussion af omfordelingspolitikken og ikke decideret om en mere grundlæggende samfundsmæssig indretning eller en alternativ forståelse af lønarbejdet. Som Halberg skriver: *"En bedre omfordelingspolitik af samfundets ressourcer fører ikke til en ophævelse af markedet for arbejdskraft (...)"* (Halberg, 2018:32). Dermed bibringer de ikke umiddelbart et andet perspektiv på arbejdsnormen, men til at der findes forskellige måder at tænke arbejdsløshed og statens rolle i dette på, hvilket er en politisering af arbejdsmarkeds- og socialpolitikkerne, men ikke lønarbejdet som grundlæggende.

Pointen i forhold til dette speciale er, at det usagte, det der frasies i diskursive repræsentationer og beskrivelser af virkeligheden, også er konstituerende for konstruktionen af det selvsamme. Beskrivelser af virkeligheden bygger, i et poststrukturalistisk perspektiv, på eksklusionsprocesser, idet: *"For at kunne etablere én relativ entydig mening for at stabilisere virkeligheden, lukkes andre muligheder ude. Eksklusionen er altså grundlæggende"* (Stormhøj, 2006:24). Eksklusionen består i, at kapitalisme som en politisk konstruktion, hvori lønarbejde er grundlæggende ekskluderes fra disse repræsentationer, trods at arbejdsmarkedet i dens nuværende form, hviler på denne. Der tilbydes ikke andre perspektiver på lønnet arbejde eller til andre organiseringsformer af dette, hvilket igen bevirker, at arbejdsmarkedet og lønarbejde, konstrueres som noget, der blot er. Effekten af dette er, at diskursen om lønarbejde lukkes og lønarbejde og det arbejdende menneske selvfølgeiggøres og ontologiseres, fordi *"(...)når der tages udgangspunkt i, at 'ting' er, som de er; når de ontologiseres, dvs. tilskrives værensstatus eller opfattes som en substans, så medfører det, at de (...) holdes lukkede"* (Stormhøj, 2006:77). Fænomener bliver hvad de er, og vi tager udgangspunkt i, at hvad noget er, er også sådan det bør være. På den måde konstrueres lønarbejde og dermed det arbejdende menneske, som normalt, ahistorisk og dermed noget, der ikke er grundlæggende politisk; Det ontologiseres og fremstår som en naturlig og selvfølgelig orden.

6.5 Konstruktionen af socialt arbejde som et normativt felt

Hvad udsathed er, hvordan dette konstrueres og hvad redskaberne til at forstå og afhjælpe dette er, kommer flere forfattere ind på. På tværs af artiklerne er der en forståelse af, at kategoriseringer konstruerer begreber som udsathed, hvilket vil sige, at de er ikke neutrale, men politiske. Det primære fokus i meget af denne del af curriculum, er ikke beskæftigelsespolitik eller lønarbejde, men mere generelt at udpegninger af afvigelse er normative værdidomme. Ligesom de metoder og kategorier, der bruges af forskellige systemer,

bygger på årsagsforklaringer, der konstruerer mennesket og dets problemer, hvorfor disse også er normative.

Dette kan ses ved Morten Diges artikel, som direkte handler om, hvordan arbejdet med socialt udsatte skaber konstruktioner om, hvad det gode liv er, og hvordan disse normative forestillinger, kræver refleksion af de professionelle. Han starter sin artikel med at skrive, at: *"(...) begrebet om udsathed indebærer et normativt ideal om en ikke-udsat position eller tilstand og dermed en form for vision om det gode liv."* (2019:5, Bilag 1).

På lignende måde starter Jørgen Elm Larsen (2009, Bilag 1) med at skrive, at en definition af begrebet socialt udsat er svært, idet årsagerne er mangfoldige og bevæger sig mellem individforklaringer til, hvordan samfundets strukturer skaber udsathed. Han starter med henvisning til Foucault og dennes pointe af at "sandheder" er historisk betingede, for at *"(...) advare mod fastlåste og ahistoriske opfattelse af, hvad der er normalt og afvigende, sygt og sundt, rigtigt og forkert osv."* (Larsen, 2009:17, Bilag 1). Han skriver, at hvornår noget udpeges til et socialt problem, har en historisk og moralsk dimension (Larsen, 2009:18, Bilag 1). Han afslutter derudover sin artikel ved at kritisere den nuværende politik, hvor lønnet arbejdet ses som nøglen til inklusion, fordi dette *"risikerer at gøre ikke-lønnede til andenrangsborgere, hvorved inklusionspolitikken paradoksalt nok risikerer at stigmatisere og yderligere ekskludere dem, der står udenfor arbejdsmarkedet."* (Larsen, 2009:36, Bilag 1).

Peter Bundesen politiserer på samme måde definitionerne af sociale problemer, og at det i dansk kontekst *"(...) sker med henvisning til både en forsørgelses- og/eller afvigelsesproblematik."* (2013:226, Bilag 1). Han skriver videre, at det i vores moderne samfund er blevet normale *"(...)at de fleste lever en lønarbejderekssistens, hvor salget af arbejdskraft er den væsentligste kilde til forsørgelse (...)"* (Bundesen, 2013:227, Bilag 1). Han udleder selvforsørgelse, typisk via arbejde, til at være en af to grundnormer og dermed gør af-naturliggør han arbejde ved at situere dette som en norm, der hører til "det moderne samfund" (Bundesen, 2012:227, Bilag 1).

På lignende måde politiserer Tanja Dall, det menneskesyn Aktivlinjen medfører: *"Med indførelsen af den aktive beskæftigelsesindsats — også kaldet aktivlinjen - i løbet af 1990'erne er individperspektivet i udbredt grad tilbage; løsninger skal findes på arbejdsmarkedets udbudsside. Passiv forsørgelse og at lade folk gå hjemme under ledighed eller sygdom italesættes politisk som at lade disse personer i stikken; hjælp er nu lig med aktivitet"* (2015:260, Bilag 1). Implicit siger hun dermed, at Aktivlinjen medfølger et ideologisk skift og er dermed politisk funderet. Det interessante er dog, at hun ved få sætninger, i samme kapitel politiserer arbejdets betydning i den vestlige verden ved både at understrege, at det er noget der værdisættes højt i netop vores kultur og ved at pege på andre måde, hvorpå man kan karakteriserer mennesker: *"I den vestlige*

*verden tillægges arbejde endog meget stor betydning, og undersøgelser har vist, at voksne i højere grad karakteriserer sig ved deres arbejde end gennem fx politiske eller religiøse forhold, selvom arbejdsidentiteten kun er en del af det voksne menneskes identitet.” (Dall, 2015:268, Bilag 1). På samme måde samfundsmæssiggør hun koblingen af overhyppighed af depressioner hos langtidsledige, ved at påpege, at denne sammenhæng *”(...) skal ses i lyset af både den enkeltes identitetsprojekt og de samfundsmæssige tendenser, der fremhæver arbejdet som central arena for anerkendelse og menneskeligt værd.”* (Dall, 2015:268, Bilag 1). Dermed siger hun, at det ikke nødvendigvis er selve det, ikke at have et arbejde, som medfører sygdom, men normen om dette.*

Foruden disse, er der også tekster, som ud over at pointere sociale problemers normative dimensioner, også peger på, hvordan de metoder, der bruges i det sociale arbejde, heller ikke er neutrale.

Kirsten Henriksen, skriver f.eks., at hvad der anses som et socialt problem ikke er en neutral vurdering og dermed heller ikke metoderne: *”Der er således et normativt grundlag for en vurdering af en social situation som et socialt problem. I overensstemmelse hermed udgør metoder og indsatser i socialt arbejde ikke blot neutrale teknikker, men er udviklet på baggrund af bestemte problemforståelser og hensigter og hviler dermed på et normativt grundlag.”* (Henriksen, 2015:37, Bilag 1). Hun kommer derefter ind på forskellige perspektiver på årsagsforklaringer til sociale problemer, fra biologiske til strukturelle og konstruktivistiske forklaringer, hvor pointen er, at de metoder, der bruges, bygger på problemforståelser, som ikke er neutrale, men hviler på et vidensgrundlag som heller ikke er neutralt.

Høybye-Morten skriver om, hvordan styring af politikker og frontlinjemedarbejderne kan foregå på flere niveauer; f.eks. via processtyring via administrative processer (2013:109, Bilag 1) og hvordan påvirkning generelt kan ske gennem skemaer, kategoriseringer og kontrol. Om kategoriseringer, skriver hun, at disse skal ses mere end som neutrale arbejdsredskaber: *”Kategorisering er beskrevet som et af de ældste og stærkeste identifikationsredskaber, idet vi med tildeling af kategorier definerer, hvem vi selv og andre er”* (2013:114, Bilag 1)

En lignende pointe omkring kategorisering, genfindes hos Mathias Herup Nielsen (2015, Bilag 1). Hans pointe er, at beskæftigelsessystemet skaber en særlig viden om, at *”(...) nogle arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere er kunnende væsener – mennesker, der godt kan, men som ikke gør – og at andre er mindre kunnende.”* (Nielsen 2015:45, Bilag 1). I konstruktionen af kontanthjælpsmodtagerne som kunnende mennesker med ressourcer, hvor det at være aktiv valoriseres, finder arbejdsmarkedspolitikken sin legitimitet i forhold til at rette aktive politikker mod en gruppe mennesker, der tidligere har været undtaget for denne: *(...)”kategoriudbuddet er væsentligt, for at den aktive beskæftigelsespolitik kan virke: Politikken er afhængig af at have en virkelighed afparate og ressourcestærke arbejdsløse borgere, som den*

legitimt kan rette sin aktiverende politik imod.” (Nielsen, 2015:44, Bilag 1). Nielsen viser, hvordan kategoriseringsmaskineriet (Nielsen, 2015, Bilag 1), bygger på særlige logikker om, hvad det vil sige at være et menneske, som konstrueres i politikker og diskurser og hvordan dette er noget, som forandrer sig løbende.

Det vil sige, at alle artiklerne lægger vægt på, at sociale problemer og vurderinger er politiske, indeholder en moralsk dimension og normative værdidomme, der kunne have været anderledes. Samtidig er forståelsen, at alle metoder, processer og kategoriseringer ligeledes er politiske og bygger på årsagsforklaringer på, hvad et socialt problem er og hvad der skal til for at løse dette. Hvilket også vil sige, at de måder personer, der antages for at have problemer, der skal løses, mødes på forskellig vis, afhængig af, hvad man tænker dette problem for. Disse forståelser er med til at politisere det sociale arbejdes felt mere generelt og sætter fokus på, at det ikke er neutralt og objektivt, men politisk og foranderligt.

De forskellige positioner tilbyder ikke andre måder at se lønarbejde på, men handler om, at værdighed kan bestemmes på flere måder, hvilket fører til at værdighed og det ”rigtige” menneske, konstrueres og dermed ikke er en neutral forståelse. Selvom ikke alle artiklerne direkte berører beskæftigelsesområdet, påpeges det at alle metoder, alle kategoriseringer, alle forståelser af, hvad et socialt problem er, er politisk-normative, det vil sige, også indirekte beskæftigelsesområdet. Dette er således med til at af-naturalisere de forestillinger, der findes ellers i curriculum, ved at teksterne har et meta-perspektiv på socialt arbejde og samtidig fastholder, at beskrivelser, kategoriseringer og vurderinger, er politiske konstruktioner.

7.0 Konklusion

Denne samlede konklusion vil besvare specialets problemformulering, som er følgende:

Hvordan konstruerer curriculum på 2.semester på socialrådgiveruddannelsen lønarbejde og det arbejdende menneske?

På baggrund af den forudgående analyse, fremgår det, at curriculum på 2. semester på socialrådgiveruddannelsens konstruerer lønarbejde og det arbejdende menneske, på flere forskellige måder, som også de fem delanalyser, afspejler.

Delanalyse 1 viser, at lønarbejde konstrueres som normen ved, at manglende arbejdsmarkedstilknytning, er en delmængende af, hvad der anses som afgivende ved dem, der i forvejen er udpeget som afvigerne. Den manglende arbejdsmarkedstilknytning er både en del af det afgivende ved afvigeren og afvigeren bliver også afvigende via dens manglende arbejdsmarkedstilknytning. I påpegningen af afvigelsen, konstruerer man automatisk også det modsatte – normen – hvilket implicit bliver det arbejdende menneske.

Delanalyse 2 viser derimod, hvorledes noget af curriculum eksplicit konstruerer arbejdsløshed som et problem. Her er manglende uddannelse og arbejde og årsagerne til det, noget der bliver forklaret via forskellige teoretiske perspektiver, hvilket dermed problematiserer denne mangel. Arbejdsløshed og dermed de arbejdsløse, er noget, der skal forandres og dermed bliver de implicit afvigende fra den ønskværdige tilstand: det arbejdende menneske.

Delanalyse 3 har fokus på den del af curriculum, som viser de uhensigtsmæssigheder, beskæftigelsessystemet skaber, særligt for de ikke-arbejdsmarkedsparate og får derigennem accepteret formålet om beskæftigelse for dem også. Hvilket dermed implicit konstruerer arbejde som et gode, også for dem, der er længst væk fra arbejdsmarkedet. Samtidig er der i nogle af teksterne, en argumentation mod det økonomisk-rationelle menneske, via en konstruktion af mennesket som et, der grundlæggende gerne vil arbejde, men ikke nødvendigvis kan. Dette konstruerer dermed en essens ved mennesket, som et der gerne vil arbejde. Hvilket medfører et billede af den ikke-arbejdende som en acceptabel afviger, altså en, der ønsker imødekomme de normative fordringer om lønarbejde, der findes, men som ikke altid kan.

Delanalyse 4 har et andet fokus og viser, hvordan lønarbejde og arbejdsmarkedet konstrueres via det usagte, ved at de kampe, der førte til disse politiske konstruktioner, ikke fremgår. Andre perspektiver på lønarbejde fremgår ikke af curriculum, og ej heller, hvordan selve grundlaget for det danske arbejdsmarked blev til. På den måde konstrueres lønarbejde og dermed det arbejdende menneske, som normalt, ahistorisk og dermed noget, der ikke er grundlæggende politisk, hvilket bevirker, at lønarbejde og det arbejdende menneske ontologiseres.

Delanalyse 5 viser på den anden side, hvordan en del af curriculum italesætter socialt arbejde, socialpolitik og de metoder og kategoriseringer, der findes, som normative. Denne del konstruerer hele feltet og dertilhørende beskrivelser af mennesker, som politiske og er dermed med til at af-naturalisere forestillinger og idealer, andre dele af curriculum fremstiller. Denne del har, for det meste, ikke at gøre med lønarbejde og tilbyder ikke andre perspektiver på dette, men er indirekte med til at påpege det normativt-politiske i alle problemkonstruktioner og dermed også i relation til lønarbejde og det arbejdende menneske.

Samlet set konstruerer curriculum på 2. semester, lønarbejde og det arbejde menneske som normen, ved at manglende arbejde, eksplicit og implicit, konstrueres som en afvigelse. Selvom der er perspektiver, som af-naturaliserer problemkonstruktioner mere generelt indenfor det socialpolitiske område, behandler det meste af curriculum arbejdsløshed som et problem og det ikke-arbejdende menneske som en, der er afvigende eller hvis tilstand af arbejdsløshed skal forandres. Dette konstruerer implicit en arbejdsnormativitet, som bredt set er uimodsiget. Dette kan derfor ses som en de-politisering af en politisk

konstruktion og en ontologisering af lønarbejdet, som dermed konstrueres som natur og en naturlig del af livet.

8.0 Perspektivering

I dette sidste afsnit, vil jeg komme ind på, hvordan dette speciales konkluderende bemærkninger kunne kvalificeres og bringes tættere på den praksis, som socialt arbejde er. Som det sidste, vil jeg relatere det sociale arbejde og specialets pointer, til en bredere samfundsmæssig kontekst.

Det snævre og meget specifikke empiriske grundlag medfører, at det ikke er muligt, via dette speciale, at sige noget om, hvordan curriculum på den samlede uddannelses forholder sig til denne konstruktion af en arbejdsnormativitet. En bredere undersøgelse af pensum, vil kunne give en større nuance af perspektiver, hvilket kunne kvalificere specialets konklusion. Derudover er socialt arbejde, en social praksis, det er noget der gøres i relationer mellem mennesker og de omkringliggende rammer. Ligesom der i disse møder vil være forhandlinger om problemdefinitionerne, som anden forskning har vist. Det vil derfor også være nærliggende at undersøge praksis, for at se, hvordan, i hvilken grad og på hvilke måder, de diskursive fremstillinger i curriculum, påvirker dette og hvilke forestillinger om lønarbejde socialrådgiverne trækker på, i mødet med borgerne.

Til sidst, er spørgsmålet om, hvad relevansen af dette speciale er, særligt når det har blik for et lille udsnit af et stort og komplekst felt. Som Kaspar Villadsen skriver, kan socialt arbejde, vise de gældende normer for, hvad det vil sige at være et menneske (2004:250) og derfor er det heller ikke overraskende, at normen om lønarbejde også genfindes i dele af socialrådgivernes curriculum. Ligeledes er en del af professionshøjskolernes opgave at uddanne socialrådgivere til at indgå og kunne varetage en allerede eksisterende praksis. En praksis med lovgivningsmæssige, institutionelle og organisatoriske rammer, som bestemmes andet steds henne. Derfor vil der være grænser for, i hvor høj grad curriculum på uddannelsen kan divergere fra den samfundsmæssige ramme, socialrådgiverne skal ud at virke i. Relevansen bunder i, at samtidig med dette aspekt, har socialt arbejde sit eget normative værdigrundlag og en professionsetik, som socialrådgiverne i dansk kontekst, har udarbejdet. I disse bor en grundlæggende forståelse af, at mennesket, uagtet dets arbejdsmarkedsmæssige bidrag, har en iboende værdighed blot qua dets eksistens. Det er et grundlag, som også er med til at gøre socialt arbejde særligt, og adskille socialrådgivere fra anden administrativt personale, idet faget har et formål, der rækker ud over praksissens ramme.

Dette speciale trækker derfor på denne forståelse af socialt arbejde og det potentiale, der findes heri, samtidig med en forståelse af, at undersøgelser af selvfølgeligheder og evidenskritikker er i sig selv transformative. Derfor kan dette lille udsnit af en større helhed, fungere som et refleksiøst afsæt.

"If saying is a form of doing, and part of what is getting done is the self, then conversation is a mode of doing something together and becoming otherwise; something will be accomplished in the course of this exchange, but no one will know what or who is being made until it is done" (Butler, 2004:173).

9.0 Litteraturliste

AAU (U.Å) *Professionsbachelor. Socialrådgiver*. Lokaliseret d. 18.11.23 på:

<https://www.aau.dk/uddannelser/bachelor/socialraadgiver#moduloversigt-for-socialr%C3%A5dgiveruddannelsen>

Aftaletekst (2021) *Aftale om en reform af førtidspension og fleksjob*. Lokaliseret d. 25.12.2023 på: [Aftale om en reform af førtidspension og fleksjob \(star.dk\)](#)

BIP (2017) *BIP indikatorer og jobsandsynlighed - hovedpointer*. Kbh.: Væksthuset

BIP (2018) *Beskæftigelses indikator projektet*. Lokaliseret 26.12.23 på: <https://vaeksthusets-forskningscenter.dk/projekter/beskaeftigelses-indikator-projektet/>

BM (2021) *Ikke-vestlige kvinder fra (...)*. Lokaliseret d. 25.12.2023 på: [Ikke-vestlige kvinder fra lande omkring Mellemøsten og Nordafrika udgør 20 procent af gruppen med 10 år på kontanthjælp - men kun to procent af befolkningen \(bm.dk\)](#)

Butler, J. (2004) *Undoing gender*. New York: Routledge

CUBB (U.Å) *Om CUBB - Center for udvikling af borgerinddragende beskæftigelsesindsatser*. Lokaliseret 25.12.23 på: <https://www.politik-samfund.aau.dk/forskning/forskningsprojekter/cubb/om-cubb/>

Bømler, T. (2011) *Fra Socialstat til kontrolstat - om forandringer af rammerne for det sociale arbejdes praksis*. København: Hans Reitzels Forlag

Bømler, T. (2019) *Når de syge skal arbejde*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag

Caswell, D. & Larsen, F. (red.) (2022) *Borgerinddragelse i beskæftigelsespolitikken*. Kbh.: DJØF

Danmarks Sociale Højskole (1962) *Jubilæumsskrift 1961*. Lokaliseret d. 25.12.2023 på: [Arkivalier og videoer - Dansk Socialrådgiverforening \(socialraadgiverne.dk\)](#)

Egelund, T. (2011) *Socialt arbejde*. I: Møller, I. H. & Larsen, J. E. (red.) *Socialpolitik*. (3.udg.). København: Hans Reitzels Forlag

- Ejnærs M., (2008) Teori og empati – faglighed i relationsprofessionerne. I: Jacobsen, M. H. & Pringle K. (red.) *At forstår det sociale – sociologi og socialt arbejde*. Kbh.: Akademisk Forlag
- Eng, L. D., Halberstam, J. & Munoz, E. (2005) What's Queer about Queer Studies Now? I: *Social text* 84-85. Vol. 23. Nos. 3-4, Fall-Winter.
- Erichsen, B. (1977) *Om Arbejderbevægelsen. En introduktion til dansk arbejderbevægelses historie*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Esmark, A., Laustsen, C. B. & Andersen, N.Å. (2005). Poststrukturalistiske analysestrategier - en introduktion. I: Esmark, A., Laustsen, C. B. & Andersen, N.Å. (red.) *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Frb. C: Roskilde Universitets Forlag/Samfundslitteratur
- Fallov, M. A. & Turner, K. (2013) Foucault og socialt arbejde. I: Hansen, S. J. (red.) *Sociologi i socialrådgivning og socialt arbejde*. København: Hans Retizels Forlag
- Falkum, E., Hvid, H. & Hansen, P. B. (2019) The peculiar history of Nordic working life. I: Hvid, H. & Falkum, E. (red.) *Work and wellbeing in the Nordic countries: critical perspectives on the world's best working lives*. London: Routledge
- Foucault, M. (2008) *Sikkerhed, territorium, befolkning. Forelæsninger ved College de France 1977-1978*.
- Foucault, M. (2006)(1966)) *Ordene og tingene*. Frb.: Det lille Forlag
- Foucault, M. (1980) *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. I: Gordon C. (red.). New York: Pantheon Books
- Flyvbjerg, B. (2020) Fem misforståelser om casestudiet. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.) *Kvalitative metoder. En grundbog*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Ghaziani, A. & Brim, M. (2019) Queer Methods: Four Provocations for an Emerging Field. I: Ghaziani, A. & Brim, M. (red.) *Imagining queer methods*. New York: New York University Press
- Graeber, D. (2018) *Bullshit jobs - the rise of pointless work and what we can do about it*. UK: Penguin Books
- Halberg, E. (2018) *Roden til alt ondt*. Kbh.: Forlaget Nemo
- Hansen, A. D., (2012) Diskurs- og videnskabsteori. I: Juul, S. & Pedersen, K.B. (red.) *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori. En indføring*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag.

- Hansen, A.D. (2013) Diskursteori i et videnskabsteoretisk perspektiv. I: Fuglsang, L., Olsen, P.B. & Rasborg, K. *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer*. 3.udg. Frb. C. Samfundslitteratur
- Healy, K. (2009) *Socialt arbejde i teori og kontekst - en grundbog*. København: Akademisk Forlag
- Hicks, S. & Jeyasingham, D. (2016) Social Work, Queer Theory and After: A Genealogy of Sexuality Theory in Neo-liberal Times. I: *British Journal of Social Work*. (2016), nr. 46.
- Hutchinson, G. S. & Olstedal, S. (2006) *Modeller i socialt arbejde*. Kbh: Hans Reitzels Forlag
- IFSW (2014) *International Federation of Social Workers*. Lokaliseret 25.12.2023 på: <https://socialraadgiverne.dk/om-dansk-socialraadgiverforening/internationalt-samarbejde/ifsw-international-federation-of-social-workers/>
- Jacobsen M. H. & Pringle K. (2008) Indledning: at forstå det sociale. I: Jacobsen, M. H. & Pringle K. (red.) *At forstå det sociale – sociologi og socialt arbejde*. Kbh.: Akademisk Forlag
- Järvinen, M., Larsen, J. E. & Mortensen N. (red.) (2005). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.) (2003) *At skabe en klient - institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Järvinen, M. & Mortensen, N. (2005) Det magtfulde møde mellem system og klient: teoretiske perspektiver. I: Järvinen, M., Larsen, J. E. & Mortensen N. (red.) (2005). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Juul, S. & Pedersen K. B. (2012) Videnskabsteoretiske retninger og projektarbejdet. I: Juul, S. & Pedersen, K. B. (red.) *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori. En indføring*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Koch, L. (2014) *Racehygiejne i Danmark 1920-1956*. (3.udg.) København: Informations Forlag
- KP (2023) *Socialrådgiver*. Lokaliseret d. 18.11.23 på: <https://www.kp.dk/uddannelser/socialraadgiver/>
- Larsen, J. E., Mortensen, N. & Thomsen, J. P. F. (2005) Magtens mange facetter i mødet mellem system og klient. I: Järvinen, M., Larsen, J. E. & Mortensen N. (red.) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Liu, P. (2023) *The Specter of Materialism: Queer theory and Marxism in the age of the Beijing Consensus*. Duke University Press'

- Mau, S. (2021) *Stum tvang. En marxistisk undersøgelse af kapitalismens økonomiske magt*. Aarhus: Forlaget Klim
- McDonald, J. (2015) Organizational Communication Meets Queer Theory: Theorizing Relations of "Difference" Differently. I: *Communication Theory*. Vol. 25
- Mik-Meyer, N. (2004). *Dømt til personlig udvikling: Identitetsarbejde i revalidering*. Kbh: Hans Reitzels Forlag
- Mik-Meyer, N. & Villadsen, K.(2007). *Magtens former*. Kbh: Hans Reitzels Forlag
- Namaste, K. (1994) The Politics of Inside/Out: Queer Theory, Poststructuralism, and a Sociological Approach to Sexuality. I: *Sociological Theory*. Vol. 12, No. 2
- Nielsen, M. H. (2019) *Optimismens politik. Skabelsen af uværdigt trængende borgere*. Frb.: Frydenlund Academic
- Nørrelykke H. (2022) Socialrådgiverfagets opståen og udvikling. I: Posborg, R., Nørrelykke, H. & Antczak, H. (red.) *Socialrådgivning og socialt arbejde*. (3.udg.) København: Hans Reitzels Forlag
- Nørrelykke H. (2013) Socialrådgiverfagets opståen og udvikling. I: Posborg, R., Nørrelykke, H. & Antczak, H. (red.) *Socialrådgivning og socialt arbejde*. (2.udg.) København: Hans Reitzels Forlag
- Nørup, I. (2014) *Arbejde og sygdom – om at være en del af fællesskabet*. Aalborg Universitet
- O'Brien, G. (2023) *Eugenics, Genetics and Disability in Historical and Contemporary Perspective: Implications for the Social Work Profession*. Oxford: Oxford University Press
- Onwuegbuzie, A., J. & Frels, R. (2016) 7 steps to a comprehensive literature review - a multimodal & cultural approach. SAGE Publications Ltd.
- Pedersen, O. (2021) *Magt i socialt arbejde*. Frb.: Samfundslitteratur
- PHA (U.Å) *Uddannelsens opbygning*. Lokaliseret d. 18.11.23 på:
<https://phabsalon.dk/uddannelser/socialraadgiver/om-uddannelsen/uddannelsens-opbygning>
- Posborg, R. (2022) Hvad er socialt arbejde? I: Posborg, R., Nørrelykke, H. & Antczak, H. (red.) *Socialrådgivning og socialt arbejde. En grundbog*. (4.udg.). Kbh.: Hans Reitzels Forlag
- Posborg, R. & Michaelsen, L. P. (2021) *Socialfaglige begreber. En studiebog for socialrådgiveruddannelsen*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag

Professionsetik (2011) *DS's Professionsetik*. Lokaliseret d. 25.12.2023 på:

<https://www.socialraadgiverne.dk/wp-content/uploads/2017/05/2011-Professionsetik.pdf>

Raffnsøe, S. & Gudmand-Høyer, M. (2005) Dispositivanalyse – en historisk socialanalytik hos Foucault. I: Esmark, A., Lausten, C. B. & Andersen, N. Å. (red.) *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Frb.: Roskilde Universitetsforlag / Samfundslitteratur

Seidman, S. (1995) Deconstructing queer theory. I: Nicholson, L. & Seidman, S. (red.) *Social postmodernism. Beyond identity politics*. Cambridge University Press

Seidman, S. (1996) Introduction. I: Seidman, S. (red.) *Queer Theory / Sociology*. Blackwell Publisher

Seidman, S. (1997) *Difference Troubles. Queering social theory and sexual politics*. Cambridge University Press

Standing, G. (2009) *Work After Globalization*. UK/USA: Edward Elgar Publishing

STAR (U.Å) *Flere skal med skaber værdi for den enkelte og for samfundet*. Lokaliseret 21.3.2023 på:

<https://flereskalmed.star.dk/om-indsatsen/hvad-er-flere-skal-med/>

Stormhøj, C. (2003) Den politiserede tokønnethed. I: *Grus*. Nr. 69

Stormhøj, C. (2006) *Poststrukturalismer – videnskabsteori, analysestrategi, kritik*. Frb.: Samfundslitteratur

Stormhøj, C. (2013) Queer theories, critiques and beyond. I: *Kvinder, køn og forskning*. Nr. 1, 2013

Szulevicz, T. (2020) Deltagerobservation. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.) *Kvalitative metoder. En grundbog*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag

Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2020) Kvalitet i kvalitative studier. I: Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (red.) *Kvalitative metoder. En grundbog*. Kbh.: Hans Reitzels Forlag

Torring, J. (2004) *Det stille sporskifte i velfærdsstaten*. Aarhus: Aarhus Universitets forlag

Triantafillou, P. (2016) Analyse af dokumenter og dokumentation. I: Kristensen, C. J. & Hussain, M. A. (red.) *Metoder i samfundsvidenskaberne*. Frb.: Samfundslitteratur

UCL (2023) *Socialrådgiver*. Lokaliseret d. 18.11.23 på:

<https://www.ucl.dk/uddannelser/socialraadgiver#Semester-4>

UFM (2023) *Reform af universitetsuddannelserne i Danmark*. Lokaliseret d. 25.12.2023 på: [Aftale om rammerne for Reform af universitetsuddannelserne i Danmark \(ufm.dk\)](#)

Uggerhøj, L. (2008) Hvad er socialt arbejde? I: Jacobsen, M. H. & Pringle, K. (red.) *At forstå det sociale - sociologi og social arbejde*. København: Akademisk Forlag

VIA (U.Å) *Se modulerne på socialrådgiveruddannelsen*. Lokaliseret d. 18.11.23 på:

<https://www.via.dk/uddannelser/socialraadgiver/valgmoduler>

Villadsen, K. (2004) *Det sociale arbejdes genealogi – Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels Forlag

Warner, M. (1999) *The Trouble with Normal - sex, politics, and the ethics of queer life*. New York: The free press

Weeks, K. (2011) *The problem with work*. North Carolina: Duke University Press

Whittington, K. (2012) Queer. I: *Studies in Iconography*, 2012, Vol. 33

Williams, J. (2014) *Understanding Poststructuralism*. London: New York: Routledge

Yep, G.A., Lovaas, K.E. & Elia, J.P. (2003) Introduction: Queering Communication: Starting the conversation. I:

Yep, G.A., Lovaas, K.E. & Elia, J.P. *Queer theory and Communications: From Disciplining Queers to queering the discipline(s)*. New York: Routledge